

ÜNİTE II

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÖĞRETİCİ METİNLER

1. DENEME

Karalama Defteri/ Nurullah ATAÇ
Sonbahar Türküsü/ Ahmet Hamdi TANPINAR
Doğa /Melih Cevdet ANDAY
Erguvan İstanbul/ Uğur KÖKDEN
Dağ Çağrısı / Sezai KARAKOÇ

2. MAKALE

Cahit Sıtkı'ya Dair Hatıralar /Ahmet Hamdi TANPINAR
İlme Doğru/ Ziya GÖKALP

3. GEZİ YAZISI

Otoray Yolculuğu Niğde-Kayseri/Reşat Nuri GÜNTEKİN
Alman Gecesi /Ahmet HAŞİM
Bahia / Falih Rıfkı ATAY
Taç Mahal Dedikleri/ Haldun TANER

4. HATIRA (ANI)

Muharrir Şair, Edip /Ahmet RASİM
Mavi Sürgün / Halikarnas BALIKÇISI
Anamın Kitabı /Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU
Portreler/Yusuf Ziya ORTAÇ

5. FIKRA (KÖŞE YAZISI)

Gazi/Ahmet HAŞİM
Paris Kütüphaneleri /Adile AYDA

ÖZET
TEST II

BU BÖLÜMÜN AMAÇLARI

Bu bölümün sonunda;

- * Türk edebiyatında deneme, makale, gezi yazısı, hatıra, fıkra gibi düz yazıya dayalı türlerin gelişimini öğrenebilecek,
- * Bu türlerde yazan yazarları tanıyabilecek,
- * Düşünce yazısı kavramını değişik boyutlarıyla belirleyebilecek,
- * Makale ve fıkra arasındaki farkları gösterebilecek,
- * Bir makale ve fıkrayı dil yönünden değerlendirebilecek,
- * Gezi yazılarına yüklenen anlamları belirleyebilecek,
- * Gezi yazılarıyla röportajları birbirinden ayırabilecek,
- * Gezi yazısı türünün farklı özelliklerini bu türden okuyacağınız örnekler üzerinde bulabilecek,
- * Hatıraları özelliklerine göre değerlendirebilecek,
- * Hatıra türünün yazınsal boyutlarını belirleyebilecek,
- * Yazarları hatıralarını yazmaya iten nedenleri açıklayabilecek,
- * Deneme, makale, gezi yazısı, hatıra ve fıkra türünü Türk edebiyatının bütünlüğü içinde değerlendirebileceksiniz.

NASIL ÇALIŞMALIYIZ?

- * Bu bölümü çalışırken adı geçen yazarların yaşamı ve eserleri üzerine İnternette, ansiklopediden ya da benzeri bir eserden bilgi toplayınız.
- * Bölümde geçen yazarlardan bir ya da birkaçının en az bir eserini okumaya çalışınız.
- * Deneme, makale, gezi yazısı, hatıra (anı) ve fıkra türlerinin Türk edebiyatındaki gelişimini araştırınız.
- * Bölümde verilen örnekler dışında siz de deneme, makale, gezi yazısı, hatıra ve fıkra örneği bularak açıklamalar yönünde değerlendiriniz.
- * Bölüm üzerinde çalışırken yanınızda bir sözlük bulundurunuz.

I. DENEME

HAZIRLIK

İlgiyle okunan yazı türlerinden biri de denemedir.

Deneme 16. yüzyıldan bu yana Montaigne (Monteyn)'in öncülüğüyle bir edebiyat türü olarak büyük bir gelişme göstermiştir.

Edebiyatımızda deneme denince akla gelen ilk isimlerdendir Nurullah Ataç.

Yazarımızın konusu övülmek olan bir denemesini okuyacağız.

Türk edebiyatında başka deneme yazarlarını da araştırınız.

KARALAMA DEFTERİ

Övülmek her kişi için, hele tuttuğu işi kendine gerçekten dert edinmiş her kişi için, gerekli azıktır. Özenerek ortaya koyduğumuz şey beğenilsin, benzerlerimi ilgilendirsin isteriz. Pazara götürdüğü mala alıcı bulamayan adamın içi ne oluverir, bir düşünün! Bu dünya pazarında hepimiz bir malın satıcısıyız; alıcı çıkmadı mı, şöyle kurularak: “Anlamazlar ki!” deriz ya, bakmayın, gene boynumuz bükülmüştür, gene öz güvenimize bir kurt düşmüştür. Neymiş eksikimiz, söyleseler bari... Yerme de çünkü bir bakıma, övmenin kardeşidir, bir ilgi gösterir.

“Elin yargısından bana ne? Ben kendim için çalışıyorum.” diyen kimsenin sözüne inanmam. Öyle demesi ne beni kandırır ne de kendini avutur.

Yahut ki özünü pek beğenmiş, çevresinde kim, ne varsa hepsini yukarıdan süzen, yalnızlığı ile böbürlenen bir adamdır. Bir çeşit deliliktir onunki; insanın ne idüğünü delilere bakıp da mı anlayacağım?

Madem ki insan toplum kurucudur, madem ki toplum dışında kalınca kişiliğini geliştiremez, salt kendine vergi sandığı zenginlikleri dahi yitirir; öyle ise gördüğü her işte, kendisi bilsin bilmesin, toplumu gözetir; nasıl toplum kişiye işliyorsa kişi de topluma işlemek ister. Bunun için övülmeye yani işinin çevrede yankılar uyandırdığını, benzerlerinin birkaçınca olsun doğru bulunduğunu bilmeye ihtiyacı vardır.

Övülmek isteği kutlu bir istektir. Kişinin işini sahiden benimsediğini, toplumu, insanlığı özünden üstün bilip onlara yaramak için çalıştığını gösterir. Ama kimin övmesine sevinebiliriz?

Asıl övgü, bizdeki kutlu övülme ihtiyacının doyuracak övgü, kendimizden üstün, hiç olmazsa kendimizle üstün, hiç olmazsa kendimizle eşit bildiğimiz kimselerden gelecek övgüdür. Bizi öven insanın övmemekte, isterse yermekte serbest olması gerektir. Övmek zorunda olduğu için öven kimse kulluğa, küçüklüğe razı oluyor, onların övmesiyle göğüsleri kabaran kimseler de aslını ararsanız, onlardan daha büyük değerlidir. Duygularını yenememiş, kendi kendilerini aşamamışlardır.

Nurullah ATAÇ / Karalama Defteri

AÇIKLAMALAR

Türk edebiyatında deneme gibi düzyazıya dayalı türler Tanzimat'tan sonra görülmektedir.

Deneme türü özellikle Cumhuriyet Döneminde gelişmiştir.

“Karalama Defteri” adlı metnini okuduğumuz Nurullah Ataç deneme türünün özgün örneklerini verdi. Günümüzde de çok sayıda yazar, duygu ve düşüncelerini bu yazı türüyle okurlarına ulaştırmaktadır.

Deneme, yazarın herhangi bir konu üzerinde kesin hükümlere varmadan, kendi kişisel görüş ve düşüncelerini anlattığı yazı türüdür. Eskiden bu tür yazılara “kalem tecrübesi” denirdi. Hayat, ölüm, aşk, gurbet, sanat, felsefe, din ahlak, gelenek, siyaset gibi kişiyi veya toplumu ilgilendiren her şey denemeye konu olabilir. Deneme türünün ele aldığı konuların sınırı yoktur.

Nurullah Ataç'ın yazısını örnek alarak deneme türünün dil ve anlatım özelliği konusunda neler düşünüyorsunuz?

Denemenin dil ve anlatım özellikleri bakımından öteki düşünce yazılarından farklı olduğunu öğrenmişsiniz.

Deneme türünde; yeniliklere kesin sonuçlara erişme, bir savı, düşüncüyü kabul ettirmeye çalışma, kesin bir sonuca gitme gibi bir amaç söz konusu değildir. Deneme yazarı herhangi bir konu üzerinde düşüncelerini içtenlikle ve çoğu defa bir söyleşi ortamında açıklamaya özen gösterir. Anlatımında içtenlik, doğallık önde gelir.

Deneme yazıları daha çok kısa bir makale veya köşe yazısı gibi bir çırpıda okunabilecek uzunlukta olur. Denemeler belirli bir plana göre oluşmaz. Deneme yazarı düşüncelerini, duygularını rahat bir şekilde kendi kendisiyle konuşur gibi yazarken birçok konuya da değinmekten geri kalmaz. Bu tür yazılarda asık suratlı bir anlatım ve belli bir plana göre yazma zorunluluğu yoktur. Yazarın kültür konularındaki birikimi, okuyucunun olaylara farklı pencerelerden bakmasını yeni duygu ve düşüncelerde rol almasını sağlar.

Deneme, hangi anlatı türleriyle benzerlikler gösterebilir?

Deneme yazıları zaman zaman eleştiri, köşe yazısı, makale, anı gibi türlere benzetilebilir. Bu özelliği nedeniyle günümüzde belli bir türe sokulmayan yazılara deneme adı da verilmektedir.

Deneme yazarlığı için ne tür özelliklere sahip olmak gerekir?

Deneme yazarlığı, oldukça geniş bir dünyaya bakış, zengin bir edebiyat, sanat ve felsefe kültürü ile birlikte özgün ve durağan olmayan bir anlatış tarzı gerektirir. Sözünü ettiğimiz özellikleri kendinde barındıran yazarların denemeleri okura birçok alanda katkı sağlar, ufuklarını zenginleştirir.

Deneme yazarı en çok nelerden esinlenir?

Deneme türünde yazarın kişisel duyguları, düşünceleri, istekleri, hayalleri ön sırada yer alır. Bu yüzden deneme yazılarında yazar birçok kültür ögesinden yararlanırsa da daha çok kişisel deneyimlerinden, yaşantılarından esinlenir.

Denemenin tarihsel gelişimi nasıl bir çizgi izlemiştir?

Bazı edebiyat tarihçileri denemenin önce Japonya, Çin, Hindistan gibi Doğu ülkelerinde başladığı düşüncesindedirler. Ancak denemenin bağımsız bir edebiyat türü olarak benimsenmesi 16. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşir. Bunda Fransız yazarı Montaigne'in (1533-1592) büyük payı vardır Montaigne'in ilk iki cildi 1580'de, üçüncü cildi 1595'te okuyucuyla buluşan Denemeler adlı eseriyle bu türün öncüsü ve temsilcisi olduğunu görürüz.

Montaigne, denemelerini nasıl bir ortamda yazmıştır?

Montaigne, denemelerinde yalın, akıcı ve içten bir dille kendi gözlemlerinden de yararlanarak dostluk, okumak, eğitim, ölüm, yalnızlık gibi birbirinden çok farklı konularda görüşlerini kaleme almıştır; Denemelerini nasıl yazdığı konusuna şöyle açıklık getirir: *“Evde bulunduğum zaman, hayatım daha çok kitaplığımda geçer; arada ev işlerini yönetmek imkânı da bulurum. Giriş kapısının hemen üstündeyim; hem bahçeyi, kümesi, avluyu görürüm, hem de evimin öteki bölümleri içinde sayılırım Hiçbir düzene uymadan, hiçbir amaç gütmeyen bir bu kitabı, bir şu kitabı karıştırırım; zaman olur kurduğum hayalleri ya kendim yazarım ya da bir aşağı bir yukarı dolaşarak başkasına yazdırırım.”* (Montaigne/Denemeler)

Montaigne'den başka deneme türünün ünlü yazarları kimlerdir?

Deneme türünün en önemli yazarlarından bir de İngiliz F.Bacon (1561-1626)'dır. Bacon, özlü denemeleriyle insanlara yol gösteren bir yazar olmuştur.

Çağdaş İngiliz yazarları arasında denemeleriyle de ün kazanan şair ve yazarlardan T.S. Eliot (1888-1965) ve A.Huxley (894-1963)'i de unutmamak gerekir.

16.yüzyılın sonlarında deneme, özellikle edebiyat ve sanat konularında eleştiri ağırlıklı bir nitelik kazanmaya başlar. R. de Gourmont (1888-1915), B. Julien (1867-1956),

A.Camus (1913-1960), E.C.Alain (1868-1951) ve J.P. Sartre (1905-1980) gibi yazarlar eserleriyle deneme türüne çağdaş bir içerik kazandırmayı başarmışlardır.

Denemeci bir dil ustasıdır. Yazdığı her cümleyi pırıl pırıl işleyerek ortaya çıkarır.

Nurullah Ataç “Ben” adlı denemesinde kendini şöyle anlatır:

Denemeyi dikkatli okuyup özelliklerini bulunuz.

“Edebiyatı, sanatı kendime dert edinmiş bir adamım. Gece gündüz edebiyat düşünürüm, şiir düşünürüm. Sevdiğim bir şiiri tanıdıklarına okumadığım, yahut bir edebiyat sorusu üzerine tartışmaya girişmediğim günler, yaşadım saymam kendimi. «Bugün Türkelinde en tam edebiyat adamı kimdir?» diye sorarlarsa, beni gösterebilirsiniz. Övmek için söylemiyorum bunu, yazdıklarım iyidir, kötüdür, o başka, iyiyse de, kötüyse de inanarak yazarım, övmem de, yermem de bir çıkar kaygısıyla, dostluk, arkadaşlık düşüncesiyle değildir. Benim için «Herkesin ak dediğine kara demeyi sever» derler, beni hiç anlamayanlardır bunu söyleyenler, hiçbir şeye ak olduğunu bilerek kara demedim. Belki yanıliyorum da kara görüyorum, ama gördüğüm için kara diyorum, kendime de, başkalarına da yalan söylemiyorum.”

Daha önce de belirttiğimiz gibi deneme türünün öncüsü Montaigne’dir. Montaigne tipi denemelerden farklı özellikleri taşıyan denemeler de kaleme alınmıştır. Bunlara bilimsel yazınsal, eleştirel gibi adlar verilmiştir. Türk edebiyatında Ahmet Haşim’in, Vedat Günyol’un, Orhan Burian’ın, Nermi Uygur ve Füsün Akatlı’nın denemeleri bu tür nitelendirmeler içinde değerlendirilmiştir.

Deneme türünden eserleri içerik ve anlatım özellikleri bakımından “senli benli” ve “düzenli” olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

“Senli benli” deneme Fransa’da Montaigne’le başlamıştır. Bu yazılarda canlı ve içten bir dil kullanılır. Betimlemeye, mizaha ve nükteye oldukça geniş yer verilir.

“Düzenli” denemenin ilk örneklerine Bacon’da rastlanır. Bu tür deneme yazılarında anlatım genellikle yoğun kısa ve özür.

Türk edebiyatında denemenin gelişim süreci nasıldır?

Deneme türü Türk edebiyatına Tanzimat’tan sonra girmiştir. İlk denemeciler arasında Cenap Şahabeddin (Evrak-ı Eyyâm, Tiryaki Sözleri) Ahmet Haşim (Gurabahâne-i Laklakan, Bize Göre) Ahmet Rasim, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Falih Rıfkı Atay’ın adlarını sayabiliriz.

Cumhuriyetten sonra gelişen deneme türünde eser veren yazarlar arasında Nurullah Ataç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabahattin Eyüboğlu, Suut Kemal Yetkin, Orhan Burian ve Mehmet Kaplan’ı gösterebiliriz. Adlarını saydığımız edebiyatçılarımızın arasında Nurullah Ataç, Suut Kemal Yetkin ve Sabahattin Eyüboğlu’nun eserleri edebiyatımızda deneme türünün gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Özellikle son yıllarda edebiyatımızda deneme türünde yazıların çoğaldığını görürüz.

Günümüzde yazdıkları denemelerle dikkati çeken yazarları arasında Melih Cevdet Anday, Vedat Günyol, Salah Bırsel, Adnan Binyazar, Nermi Uygur, Memet Fuat, Uğur Kökden, Bilge Karasu, Doğan Hızlan, Enis Batur ve Oğuz Demiralp'in adları görülür.

Bu bölümde deneme türüne ait dört yazı okuyacaksınız. Dört yazar da edebiyatımızda deneme türünün ustaları arasında yer almaktadır. Bu yazılarda deneme türünün birçok özelliklerini bulabilirsiniz.

SONBAHAR TÜRKÜSÜ

Sonbahar geldi, takvimin değil, içinde yaşadığımız, ruhumuzla bir cüz'ü olduğumuz şehrin ve manzaranın sonbaharı... Havada üzüntüye, bir nevi bekleyişe benzeyen bir hâl, güneşte çok belirsiz, hafif bir akik rengi var. Gökyüzü âdeta ıslak bir göz gibi insana bakıyor. Ağaçlar bu değişmiş aydınlıkta daha başka şekilde ve daha çok renkli görünüyorlar; büyük camilerin kurşun kubbeleri, minareleri, iyi yontulmuş duvarları, bu yüklü havada daha fazla kendileri oluyorlar; yaz günlerinde olduğu gibi güneş onları ezmiyor, cüsse ve çizgilerini kaybetmiyorlar. Saatler, büsbütün başka bir lezzet kazandı. Yaşamış olmak şuuruna, onu yüksek bir haz yapan hafif bir ürperme, küçük bir üşüme ve hasret karışıyor; ve bu hâl ıslak dal uçlarında, ağaçların yeşil rengi daima biraz daha taze görünen, tepelerinde, servilerin derli toplu endamlarında daha iyi duyuluyor. Artık büyük avlularda, yol kenarlarında, eski, büyük korularda ve bahçelerde kurumuş yapraklar, şimdiden seller gibi akıyorlar, dönüşü olmayan bir diyara geçen günlerimiz gibi gidiyorlar.

Sonbahar İstanbul'un asıl mevsimidir. Bir kere zaman dediğimiz sihirbaz tanrı, güneşi, suyu, rüzgârı ve ağaçların hüznünü birbirine ayarladı mı, şehri, eşyada yalnız kendi gurbet çekmiş ruhunun hâllerini gören bir ressamın eline bırakır. O, bize akşamlarımızı, sabahlarımızı hazırlar, paletin bütün hünerlerini, değişmesinin bütün zenginliğini ortaya atar, kızarttığı yapraklara küçük bir şafak manzarası verir, saatleri billûr bir yuvarlakta seyredilen kavsikuzahlı akisler gibi renk ve büyü ile doldurur, eşyanın çizgilerine mahzun ve şuurlu bir tebessüm sindirir, kâinatımıza bütün bir sanat duygusu, bir şair içliliği katar. Akşamları birdenbire büyür ve genişler. Zincirlikuyu sırtlarından tâ Hayırsızada kıyılarına kadar ufuk kavsinin hemen yarısı onun malikânesi olur. Bu geniş ülkede her akşam, bir Dionizos dininin ayini tekrarlanır; haşmetinin kızılığı içinde mağruru ve muzaffer bir Cemşîd gibi kurulan güneş, ölümün mucizesiyle her akşam bize yeni bir bağ bozumu hazırlar; öyle ki bu saatlerde ufka bakıp da Yahya Kemal'in mısraını hatırlamamak kâbil değildir.

Ahmet Hamdi TANPINAR / Yaşadığım Gibi

DOĞA

Doğayı sevmek öyle kolay olmamıştır insanoğlu için, doğanın uysallaştırılması, evcilleştirilmesi ve bu yoldan sevmeye başlanması için aradan uzun dönemler geçmiştir. Başka bir deyişle, insanlar yaratmışlardır doğayı, ona güzelliğini, dinlendiriciliğini, sevecenliğini vermişlerdir. Hiç kuşkusuz, bu çabanın başında edebiyat, resim ve mimarlık gelir. Doğayı seven edebiyat ve doğayı severek bezeyen mimarlık ise, insanoğlunun çok sonraları gerçekleşen büyük birer başarısıdır. Demek bir doğa parçasının güzelliği, insanların katkısından başka bir şey değildir. Siz onu bir de insansız düşünün, kaçacak yer ararsınız.

Bütün konular arasında doğayla insan arasındaki ilişkiden hoşlanıyorum ve her zaman ona dönüyorum. Son şiirlerimde de aynı konuyu işlediğimi gördüm. İlke olarak benimsediğim dünyanın gizini açığa çıkarmamıştım. Belki hiçbir zaman bir giz yoktu; ama bir giz yoktuysa, şair onu yaratıyordu.

DOĞA

*Nasıl unuturum ey doğa
Bana bir diyeceğin vardı, kalakaldım,
Vaktim yetmedi, ölüm kalım,
Bütün yüzyılları yaşadım
Vaktim yetmedi anlamaya:*

*Kalk dostum ormana gidelim
Geyik sesleri içine çökelim
Yeniden doğuş, kıvanç, uyum
Kurgular bir yana, biz bir yana
İlk kez düşünmeden görelim*

Martılar gibi yağmurun altında.

Melih Cevdet ANDAY / Bütün Şiirleri

ERGUVAN İSTANBUL

Güneş pırl pırl. İlyazın başladığını gösteren, yoğun, gümüş renkli bir parlaklık var havada. Güneyin ilk ışığı gibi, heyecanlı bir aydınlık bürümüş çevreyi. Kanı damarlarda hızla dolaştıran gizil bir güç fişkırmakta, sanki bu ışıktan.

Bugün Boğaz masmavi, gür ve koyu yeşil. Yamaçlar çıldırmış renklerle bezenmiş. Aydınlık kimi kez bir tarafa, kimi kez öbür tarafa sığıyor. Hacı Ali Rıza'nın Çubuklu Sırtlarında Boğaz resmini seyreder gibi bakıyorum doğaya. Alçak boylu, tüylü ılgınlar, erguvanların eksik bıraktığı etekleri dolduruyor uçuk pembe rengiyle.

Bu mevsimde erguvanlara çarpmadan yürümek zor Boğaz sırtlarında. Maçka vadisine ve denize bakan yamaçlara –evcil beton yerleşim öbeklerinin eşliğine- dek, her yana uzanmış, dal budak salmış erguvan ağaçları. Ağır külrengi betona karşı, her yıl inatla, kararlılıkla yinelenen bir başkaldırının öncü güçlerini andırıyor, bu ağaçlar.

Şu anda, açıklardaki Boğaz vapurlarının düdüğü sesleri müziğin uçarı notalarına karışıyor. Gergin bir kumaşı tek halede yırtarcasına yalnızlıkları yok eden düdüğü sesleri Uzaktan uzağa, mavi sularda, kış bodoslaması yuvarlak, 60 baca numaralı Rağbet geçiyor. Gerisinde, Neveser! Onunu ardında, Tarz-ı Nevin! 48 numara, Dilnişin! Sanki bir bahar donanması geçiyor, Saray konuklarının önünden. Pervaneliler ailesi, hepsi de. Efsane vapurlar! Gözlerimi kırıştırdım, açıp yeniden kapadım.

Şimdi Burgazada'da, çoktan mimozalar sarmıştır her yakayı. Tepede, sarı mimozaların üstünden deniz görünür. Koyu yeşilliğiyle, ağırbaşlı Heybeli. Hiç kuşkusuz, bir yaşam buğusu tütüyor doğanın üstünden. Her çeşit ot boy atmış sağda solda; çiçekler kokular salmış; böcek sesleri, güneş altında çıtırdayan otlar, çalılar. Sanki birdenbire gelmiş gibi ilkyaz, o beklentilerimizin "bahar"ı!

Öndeki evin bacasına yerleşmiş –yoksa, yuva mı yapmış?- bir martı seçiyor gözlerim. Evcilleşmiş. İnsana tutsak, denizden uzağa düşmüş martı. Yeryüzünde bir yabancı, bencileyin.

Tepeden iskeleye inerken, yer yer Burgazadalı kadınlara rastlıyordum: mimoza kesiyorlar, makasla. Şimdiden kaç sarı öbek oluşturmuş kucaklarında ince yapraklı dallar.

Uğur KÖKDEN / Erguvan İstanbul

DAĞ ÇAĞRISI

Sizi hiç durmadan kendi dağımı mı çağırayım, yoksa her şeyden önce size dağımı mı tanıtayım? Benim dağım bir "diriliş hunisi"dir. Göz gözdür bir petek gibi. Her gözün önünde bir ağaç

Çağırma gücümü tartıyorum. Çağırma yetkimi yokluyorum Her gece o meşhur belgeyi ışığa tutuyorum. Bir hurma dalına dönüşen ay aşığına.

Dağın ucuna çıkıp bağırma istiyorum. Gelin, her göze biriniz yerleşin. Dağ bir tek yapıdır. Dağ canlansın, bir toplum olsun. Asılsın ağaçlara bulutlaşmış çamaşırlar.

Her gece damlarımıza çiğ yağsın. Gün doğarken yazın arıları konsun ağaçlara, bağlara. Kulaklarımızda arı sesi. Bir oğul uğultusu.

Ve güneş, doğarken bizi billûr bardaklarda suyumuzu içerken yakalasin. Suyu çınlatsın taze güneş ışığı. Bardağın içinden fırlasın çocuksu, toy gün ışıkları. Adetâ daha yeni doğmuş olan yavru ışıklar. Kaslarımızın kırmızılığını bir yakı gibi dağlayan yeni bir varlık ışıkçıları.

Ve akşam güneş batarken her birimiz kendi dağ hücremizin önünde bakalım ufuklara, gecenin düşüşüne, karanlığa bürünen ovaya, gittikçe koyulaşan uzak dağlara. Dağlardan dağlara derin derin uğuldayan ormanlara. Katlı orman hayallerine.

Karlardan yükselen beyaz köpüklerden doğma hayallere, bu hayal kentinin sessiz, ağırbaşlı, arı duru yaratıklarına.

Ve gece herkes ellerinde gemici fenerleri, hücrelerinden fırlayarak daha yükseğe, daha yükseğe tırmanacak, ağaçlar hisırdalayacak, âdeta aya çarpmış olacaksınız ikiye bölünmüş bir dişbudak ağacının arasında, keçilerin huyunun kapmış meşelerin kan

kiyametinde. Birbirinize sürtünerek geçeceksiniz konuşmadan, birbirinizi çimdiklemeden, birbirinin kadın mı erkek mi olduğunuzu anlamaya girişmeden, hattâ bunu hiç düşünmeden. Yüksek kaygılarla kaynayan yüreğinize elinizi bastırarak daha yükseğe, daha yükseğe çıkmağa çalışacaksınız. Öyle ki biri uzaktan dağa baksa gezip duran fenerler görecek. Ateş böcekleri gibi gezip duran. Durmadan arayan. İnen çıkan. Sönen yanan. Batan doğan. Ölen dirilen fenerler.

Sezai KARAKOÇ / Dağ Çağrısı

ANLAMA YORUMLAMA

1. Toplum dışında kalan insan neler yitirir?
2. Kimlerden gelen övgü gerçek övgüdür?
3. Karşısındakinin övgüsünü kabul edenler nasıl kişilerdir?
4. Nurullah Ataç, denemesinde dile getirdiği düşünceleri doğrulamak için hangi örneklere başvuruyor?

2. MAKALE

HAZIRLIK

Bir görüşü savunmak, bir düşünceyi kanıtlamak veya bilgi vermek amacıyla yazılan yazılara makale diyoruz.

Makale bir gazete yazısıdır.

Gazete makalelerinde daha çok ülkeyi ilgilendiren günlük olaylar üzerinde durulur.

Gazetelerde beğenerek okuduğunuz makale yazarları kimlerdir?

CAHİT SITKI'YA DAİR HATIRALAR

Cahit Sıtkı'yı tanıyanlar onun gözlerini mutlaka hatırlar. Küçük, esmer, çilli yüzü daha ziyade bu gözlerle, onun bakışlarıyla canlanır, onlarla yaşar, konuşur, dinler, hatta bazı anlarında acaip ve tatlı, son derece dokunaklı, âdeta kadınca, daha iyisi bir çeşit melek güzelliği kazanırdı. Cahit bu bakışlarla size gelir, içinizde bir şey gibi yerleşir, sizden bir parça, hatta biraz da azaplı bir şey olurdu. Çünkü az münakaşa eden, kızmayan, darılmayan Cahit'in gözlerinden bazen de size bilmediğiniz günahları yükleyen parıltılar geçerdi.

Kendisine ve etrafına böyle af edemediği şey neydi? Bunu ona sormadığıma şimdi ne kadar pişmanım. Belki de bu, kaderini sezdiği içindi. Türkçeyi o kadar güzel konuşturan şairin aylar ve yıllarca en basit şeyleri bile söylemekten âciz kalması, her ağız açışında gölgesini ve rengini zamana fırlattığı eşyanın adını bile hatırlamadan yıllarca yaralı ceylan bakışlarıyla yaşaması kadar hazin ne olabilir? Ona Türkçeyi yeniden ve kelime kelime öğretmeğe başladıklarını haber aldığım zaman, nasıl içim burkulmuştu. Talihin insanoğlu ile bundan zâlim alayı olamazdı.

Cahit'i ilk şiir kitabı çıktığı günlerde tanıdım. Bir akşam Degüstasyon'a gittiğim zaman, daima oturduğumuz masada çelimsiz fakat sevimli bir delikanlı gördüm. Peyami Safa bizi tanıştırdı. Yerini yadırgamış gibi büzülmüş, daha doğrusu kendi içine toplanmış, bizimle konuştu. Galatasaray'ı bitirmişti. Yaşına göre çok iyi okumuştur. Frenkler gibi, bizi de çok iyi tanıyordu. Buna rağmen, beni o kadar şaşırtan şiirlerin sâhibi bu mu? diye düşündüm. Sonra birdenbire bir lâf geçti. Cahit de hepimiz gibi güldü. El ayası kadar küçük yüzü aydınlanıverdi. Bu gülüşün tatlılığını nasıl anlatmalı? Birdenbire o şiirleri, onların alaca karanlığını, o şiirlerdeki derinliği ancak bu tarzda gülebilen, insana bu bakışlarla bakan, bu kadar saf olmasını bilen bir insanın yazabileceğini anladım. Onun için düşmüş bir melek gibi yerini yadırgayarak yaşadı ve bizim görmediğimiz kanatlarından tutuşarak öldü.

O gecedен sonra sık sık buluştuk. Pek az insan onun kadar dostluk ihtiyacında idi. Pek basit işleri bile mesele olurdu. Mülkiye'ye girişi, okuma yılları hep biraz da kendi mizacının azdırdığı meseleler hâline girerdi. Gittikçe sağlamlaşan, şöhreti, geniş aile muhitinin tesisleri, sevimliliği uysallığı yahut mesele yapmadığı zaman dış âleme kayıtsızlığı, ona birçok kapıları kendiliğinden açıyordu. Fakat derbeder mizacı, bizlerden gizlediği hiddet ve feveranları, istediği gibi yaşamak ihtiyacı, bu kapıları kendi

farkında olmadan bir bir kapatırdı. Denebilir ki, Cahit, ömrünün büyük bir kısmını kendi kapattığı bu kapıların önünde yaşamıştır.

Ahmet Hamdi TANPINAR / Edebiyat Üzerine Makaleler

AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz makalede neden söz ediliyor?

Makalenin başlığından da anlaşılacağı gibi Ahmet Hamdi Tanpınar, ünlü şair Cahit Sıtkı Tarancı'ya ait hatıralarını anlatıyor bizlere.

Genellikle bütün yazılar giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur.

Okuduğunuz yazıyı bir bütün kabul edersek bölümlere ayırabilir misiniz?

Bilim, sanat, kültür ve başka konularda bilgi vermek, bir düşünceyi ortaya koymak ya da savunmak amacıyla yazılan, yazarın kişisel görüşlerini de yansıttığı gazete ve dergi yazılarına makale adı verilir.

Makale bütün dünyada gazete ile birlikte doğmuş, gelişmiş bir yazı türüdür.

Gazetelerde yayımlanan makaleler daha çok güncel konularla ilgilidir. Dergilerde yayımlanan makaleler değişik konularda olabilir. Nerede yayımlanırsa yayımlansın makaleler inceleme ve araştırmaya dayanan yazılardır.

Makalenin halkı aydınlatmada belli konulara yönlendirmede ve kamuoyu oluşturmada büyük payı vardır. Bu yüzden makale yazarları işledikleri konulardaki düşünceyi okuyuculara benimsetmek amacındadırlar. Makaleleri kaleme alırken belgelerden, verilerden, incelemelerden ve araştırmalardan yararlanırlar. Değişik konuların ve sorunların irdelendiği makalelerin gazete ve dergilerde yer alması geniş bir okuyucu kitlesini aydınlatması yönünden önemlidir.

İyi bir makalenin özellikleri nelerdir?

Anlatım yalın ve yoğun olmalıdır. Makalelerde belirli bir anlatım kullanılmaz.

Makale yazarı söz oyunlarına başvurmamalıdır.

Etkilenmek istenen okuyucu kitlesinin eğitim düzeyine dikkat edilmelidir.

Öne sürülen düşünce inandırıcı bir biçimde geliştirilmiş olmalı ve kanıtlanmalıdır.

Makaledeki konu yazının girişinde okurun ilgisini çekecek bir biçimde ortaya konulmalıdır.

Okurun ulaşması istenen sonuç bir iki cümleyle mutlaka vurgulanmalıdır.

Makalenin giderek bir yazın türü olmasında gazete ve dergilerin yaygınlaşmasının rolü nedir?

Gazete ve dergilerin yayımlanmaya başlamasıyla makale türü ortaya çıkmış ve önem kazanmıştır.

İlk gazetenin M.Ö 1785 yılında Mısır'da çıkarıldığını biliyoruz.

Bugünkü anlamda ilk gazete 1609'da Stuttgart'da yayın hayatına atılan Aviso-relatione den Zeitung'dur. Gazetelerin, dergilerin sayılarının artması makale türünün gelişmesinde çok etkili olmuştur.

Görüldüğü gibi makale türünün uzun bir geçmişi vardır.

Makaleler yazarların uzmanlık alanlarına ve konularına göre “toplumsal makale”, “iktisadi makale”, “edebî makale”, “siyasal makale”, “askerî makale” olarak sınırlanırlar. Günümüzde gazete ve dergilerde bu çeşit makale örneklerine sıkça rastlayabiliriz.

Gazetelerin ilk sayfasında yayımlanan makalelere ne ad verilir?

Gazetelerin ilk sayfasında ve genellikle ilk sütununda yayımlanan makalelere “başmakale” denir. Genellikle başmakalede gazetenin başyazarı tarafından günün ‘en önemli sorunu ele alınır ve çözüm önerileri ileri sürülür.

Edebiyatımızda makale nasıl ve ne zaman ortaya çıkmıştır?

Bizde ilk gazete olan “Takvimi Vekayi” 1831 yılında yayımlanır. Devletin resmî yayın organı olan bu gazeteyi 1840'ta çıkmaya başlayan “Ceride-î Havadis” izler.

İbrahim Şinasi ve Âgah Efendi'nin 1860'ta çıkardıkları “Tercüman-ı Ahval” adlı gazetede ilk makale Şinasi tarafından yazılmıştır. Şinasi yazdığı makalelerde sürekli biçimde düşüncelerinin okurlarınca kolayca anlaşabilmesi için çağına göre yalın bir dil kullanmaya özen göstermiştir.

Namık Kemal ise makalelerinde “vatan” “millet” ve “özgürlük” temalarını işlemiştir. Onun coşkulu makaleleri kendisinden sonraki okur ve yazarları büyük oranda etkilemiştir.

Tanzimat Döneminde başlayan Türk gazeteciliği 1908 ve onu izleyen yıllarda önemli ilerlemelere sahne olmuştur. Bu dönemde Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Emin Yalman ve Asım Us gibi gazeteciler başmakaleleri ile ün kazanmışlardır.

Kurtuluş Savaşı sürecinde yayımlanan “İrade-i Milliye”, “Akşam” ve “Vakit” gazetelerinde yayımlanan makaleler bu türün gelişmesinde etkili olmuştur. Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen bu yazılar edebiyatımızın değerli çalışmaları arasında sayılmaktadır.

Gazete makalelerinin yanı sıra sanat ve yazın dergileriyle, değişik bilim dallarının yayın organı olan dergilerde yayımlanan bilimsel makaleler bu alanlardaki gelişme ve yenilikleri geniş bir kitleye yansıtması bakımından ayrı bir yere sahiptirler.

Gazetelerde beğenerek okuduğunuz makale yazarlarına birkaç örnek verebilir misiniz?

Bu bölümde düşünce hayatımızda önemli bir yer tutan Ziya Gökalp'in bilim üzerine düşüncelerini anlatan bir makalesini okuyacaksınız:

İLME DOĞRU

...

Asrî bir millet, müspet ilimlerle düşünen bir mahlûk demektir. Felsefenin, müspet ilimlere münakız (zıt) olmamak mecburiyetinin bulunması onu ilimlerle sıkı alâka hâlinde bulundurur. O hâlde, asrî bir millet düşünmeye veda etmek istemiyorsa, mutlaka müspet ilimlere doğru gitmesi lâzımdır.

İlim, her hadisenin sebebinin gösterir. Bir hadisenin sebebinin biliyorsak onu faydalı yahut muzarratlı olduğuna göre, ihzar veya izale edebiliriz. Aynı zamanda, ilim, her hâdisenin neticesini, hizmeti ve irae eder (gösterir). Demek ki, ilim, gayelerimize vusul için vasıtaların neler olduğunu gösteren amelî bir rehberdir O hâlde, ilim adamı olmaktan ziyade amelî adam olalım demek mana yoktur. İşte, Avrupa ve Amerika milletleri meydanda: Oralarda en amelî milletler en ziyade ilimle düşünen cemiyetler değil midir?

İlmin bir faydası da cemiyetin bütün fertlerin müşterek kanaatlerle birbirine bağlamasıdır. Fertlerin düşüniş tarzları ayrı olduğundan, ferdî zekâlarıyla düşünenler, yalnız kendi fikirlerinin doğru olduğunu, başkalarının yanlış düşündüğünü zannederler. Bu zanlar, beraber çalışmaya, hatta görüşüp konuşmaya mâni olur...

İlmin bir hizmeti de iyi ile fenayı göstermesidir. İyi ile fenayı tayinde de cemiyet içinde büyük ihtilâflar çıkar. Eskilik taraftarına göre eski olan her şey iyidir, yeni olan her şey fenadır. Yenilik taraftarları ise tamamıyla bunu aksini düşünürler. Hâlbuki bu yollardan ikisi essasızdır. Zira bir şeyin iyi yahut fena olması, eski yahut yeni olmasına bakmaz. Bu ehemmiyetli meselenin hallini de ancak ilimden bekleyebiliriz: İlim, iyi fena meselini, sıhhî ve marazî meselesi şekline koyarak hâlleder.

Hayatiyat (biyoloji) sahasında görüyoruz ki ilim, uzvî bir hadisenin “sıhhî” yahut “marazî” olduğunu müspet bir surette tayin edebiliyor. Hayatî hâdiselerde bu tefriki yapan hayatiyat ilmi olduğu gibi, ruhi hâdiselerde de bu işi yapacak ancak ruhiyat ilmi olabilir. İçtimaî hadiselerde de bu rolü yalnız içtimaiyat ilmi yapabilir. Yani, hâdiselerin her nev'inde, sağlamlıkla hastalığı tayin edecek olan, ancak o hadiselerden doğan mütehasıs ilimdir.

...

Asrî bir devlet bir halk hükümeti olduğu kadar, bir ilim hükümetidir de! Asrî millet büyük sanaysiz, umumî hıfzısıhhasız, şimendifersiz, elektriksiz, refahsız kalamaz. Asrî bir devlet de asrî hukuka müstenit teşkilât yapmaksızın, millî iktisadiyatı yükseltmeksizin, halkçılıktan doğan hakikî hürriyetle hakikî müsavâtı temin etmeksizin

yaşayamaz. Bütün bu maddî ve manevî ihtiyaçları vücuda getirecek ancak müspet ilimlerdir. O hâlde milletin de fertlerin de ilk vazifesi “ilme doğru” gitmek olmalıdır.

Ziya GÖKALP / İlme Doğru

Kişiyeye ve millete düşünce yeteneği sağlayan nedir?

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yazar, Cahit Sıtkı Tarancı'yı ne zaman tanıyor?
2. Okuduğunuz makaleden Cahit Sıtkı Tarancı'nın hangi özelliklerini öğreniyorsunuz?
3. Tanpınar'a göre şair Cahit Sıtkı Tarancı nasıl bir insandır?
4. Şaire birçok kapının açılmasının nedenini yazınız.

3. GEZİ YAZISI

HAZIRLIK

Eskiden “seyahatname” adıyla anılan, günümüzde “gezi yazısı” dediğimiz türde gezilen, görülen yerlerin yaşayışları, gelenek ve görenekleri kısaca özgün ilgi çekici yönleri anlatılır.

Yurt içinde ya da dışında bir gezi yapmanın sağlayacağı kültürel zenginleşme konusu araştırınız.

OTORAY YOLCULULUĞU: NİĞDE-KAYSERİ

Niğde'ye yaklaşıyorduk.

Yanımda oturan bir Niğdeli şehrin eteğini saran ağaç kümeleri arasında pek iyi seçemediğim bir noktayı işaret etti.

“Faruk Nafiz’in hanı,” dedi.

Büyük şairin han sahibi olduğu günleri de inşallah görürüz. Fakat yol arkadaşımın bana gösterdiği bina sadece Faruk Nafiz’in unutulmaz “Han Duvarları” şiirinden tasvir ettiği han idi. Kıyafetinden anlaşıldığına göre Niğdeli arkadaş bir esnaf yahut işçi idi. Böyle olmakla beraber “Han Duvarları”nı ve Faruk Nafiz’i biliyordu. Daha garibi trende ilk gördüğü bir yabancıнын bu şiiri, şiirde tasvir edilen hanı ve Faruk Nafiz’i tanımamasını kabul etmiyor, ateş ve su nev’inden herkesçe malum şeylerden bahseder gibi iki kelime ile bana maksadını anlattığına inanıyordu. Güzel şiirin kudreti! İyi yazılmış bir manzum hikâye koskoca bir hanı, koynundaki tapu senedine rağmen asıl sahibinin elinden alıyor, Faruk Nafiz’e mal ediyordu.

Maamafih arabamızda ayakta duran ve bizi dinleyen uzun boylu bir sakallının, “Yok yahu... o han falanıdır,” diye öteki mal sahibinin hakkını da ziyandan kurtardığını itirafa mecburum.

...

Niğde ile Kayseri arasında yolu, Faruk Nafiz’in İstiklâl muharebesi senelerinde kona göçe üç günde aşığı o uzun mesafeyi, ben bugün otoray denen yeni icat bir âlet içinde, âdeta uçarak geçiyorum.

Akşamın beş buçuğunda daha Niğde istasyonunda kahve içiyordum. Sokak fenerleri yanarken Kayseri’de olacağım.

Bisikletin ilk icadı zamanlarında ona verilen Şeytan arabası ismini bu otoraya saklamak lazım! Otoray görünüşte yirmi otuz kişilik büyücek bir otobüs. Fakat ikisi arasında âdeta nalınlı adam ile patenli adam farkı var. Otobüsün mütemadiyen taşla, toprakla boğuşmasına mukabil otoray, cilâlı çelik raylar üstünde yağ gibi kayıyor.

Ulukışla ile Kayseri arasında günde iki sefer yapan bu arabaların, birinci ve ikinci sınıf yolcuları için, şoförün arkasında dört maroken koltuğu, camekânlı bir kapı ile buradan ayrılan geri tarafından da demokratlara mahsus, yirmi otuz kişilik kanepesi var.

Bazı şakacı yolcular lüks kısma Lordlar Kamarası, ötekine Avam Kamarası adını takmışlar.

Bu otoray, yolları âdeta çocuk oyuncağına çevirmiş. Mesela, Kayserililer bizim Ada vapurları biletinden daha ucuz bir para ile günübirliğine Bor bahçelerinde eğlenmeye gidiyorlar.

Şoför, daha doğrusu makinistin bana anlattığına göre Adana ve Kayseri’de oturan iki akraba, mesela bir ana kız, pazar sabahları buldukları yerden hareket ediyor, öğleyin Ulukışla’da birleşiyorlar; akşama doğru yine evlerine dönüyorlarmış.

Bu seyahat, artık yolculuktan usandığım bir zamana rastlamış olmakla beraber beni atlı karıncaya binmiş bir bayram çocuğu gibi eğlendiriyordu. Otoray, son derece munis bir dekor arasında akıp giderken kâh makinistin omuz başından önümüzdeki yola kâh arkaya geçerek akşam ışıklarıyla sararıp kızaran ovalara bakıyordum.

Yeni bir icat yalnız manzaralar ve hayatı değiştirmekle kalmıyor, duygularımıza, dünyayı görüş tarzımıza da tesir ediyor.

Yölcülükta akşam, insanın gayri ihtiyarî garipsediği, kendini karanlık düşüncelere bıraktığı saatti. Halkın akşam garipliği terkibiyle anlattığı bu duyguda kendimizi uçsuz bucaksız mesafeler arasında kaybolmuş hissetmemizi arkada bıraktığımız uzağı bir daha görmek şüphesinin, öndeki uzağa yetişmemek korkusunun elbette bir payı vardır. Mesafelere hakim olmak emniyeti, işte bu şüphe ve korku mefhumunu kaldırıyor, insana bu geniş ovalarda kendi mahallesinde, evinin bahçesinde dolaşmak hissini veriyor. Faruk Nafiz, “Dönmeyen yolculara ağlayan yaşlı yollar,” diye anlattığı bu yolu vaktiyle bir yaylının şiltesine uzanarak, “kendini tekerleğin sesine kaptırarak” geçmiş olmasaydı da, benim bindiğim otoray içinde tayyare gibi geçseydi bu acı gurbet şiirini bilmem yazabilir miydi? Yeni edebiyatlarda romantik hüznün ve spleen’in gide gide kaybolmasında bu yeni icatların da bir tesiri olsa gerektir.

Reşat Nuri GÜNTEKİN / Anadolu Notları

AÇIKLAMALAR

Okuduğumuz Reşat Nuri Güntekin’in “Otoray Yolculuğu: Niğde-Kayseri” adlı gezi yazısının konusu nedir?

Bir insanın gezip gördüğü yerlerden edindiği izlenimleri, bilgileri aktardığı yazılara gezi yazısı denir. Eskiden geziye çıkmayı uğraş edinmiş kimselere seyyah (gezgin), gezi yazılarına da seyahatname adı verilirdi.

Gezi yazılarının çekiciliği nereden kaynaklanmaktadır?

Yaşadığı yerlerin dışında yolculuğa çıkmak, farklı coğrafyaları görmek tanımak insanın vazgeçilmez tutkularından olmuştur yüzyıllar boyunca. İnsanoğlunda her zaman gezilip görülen yerler merak uyandırmıştır.

Gezi türünde de eser vermiş yazarlarımızdan Ahmet Haşim bu tutkuyu şöyle anlatır: “Seyahatname okumanın tadını öteden beri bilirim. Bütün çocukluğum onları okumakla geçti. Kış geceleri dışında rüzgar ulurken, bir gaz lambasının ışığında göz bebeklerimde, iki altın nokta gibi taşıyarak zengin bir ateş karşısında, rahat bir koltuk - ta okuduğum o Afrika ve Amerika seyahatnamesini masum ve namuslu üslubundan aldığım tadı bana pek az edebiyat eseri verebilmiştir.”

Ahmet HAŞİM / Frankfurt Seyahatnamesi

Gezi yazılarında amaç nedir?

Gezi yazılarında amaç, yurt için de ya da dışında gezilen yerleri, tabiat özellikleri, insanları ve onların yaşayış biçimleriyle tanıtmaktır. Gezi yazısı yazmak için gidilen yerlerle ilgili gerekli bilgileri de edinmek gerekir. Bu yönüyle gezi yazıları tarih, coğrafya, toplum bilimi, folklor için de bilgi kaynağıdır.

Gezi yazıları hangi özellikleri taşımaktadır?

Gezi yazılarının etkili olabilmesi için, bazı özellikleri taşıması gerekir.

Gezi yazılarında anlatılanlar hayal ürünü değil gerçektir. Gezilip görülen yerler gerçekte olduğu gibi tasvir edilir

Okuyucunun ilgisini çekebilecek görünüm ve olaylar yansıtılmalıdır.

Gezilen yerler yüzeysel değil özüne inilerek anlatılmalıdır. Gezi yazarı gördüğü yerleri yansıtarak okuyucunun önüne getirmelidir.

Anlatımda hikâye planına uygunluk gözetilir. Gezilen yerlerin özellikleri, insanların yaşayışındaki farklılıklar, kültür eserleri, tarihî özellikleri okuyucunun ilgisini çekecek biçimde anlatılır.

Yalın bir dil, renkli ve sürükleyici bir anlatım kullanılmalıdır.

Gezi yazıları, günü gününe tutulan notlara dayanarak mektup biçiminde ya da gezilip görülen yerleri ayrıntılarıyla tanıtmayı amaçlayan yazılar biçiminde kaleme alınabilir.

Okuyucunun kolay bilgi edinebilmesi amacıyla karşılaştırmalar yapılır.

Gezi yazılarında aranan özelliklerden biri de güçlü gözlem yapılmasıdır: “Gezip görmek, ölümlü insanoğlunun gerçekleştirmek istediği yerlerde bir şeyler görebilene, elbette, gördüklerinden yeni güçler kazanmasını bilenlere. Ama, derinliği zorlamayanlar, okyanuslar aşip yıllar yılı dolaşıp yine de kupkuru ve tamtakır dönüp gelirler.” (Burhan Arpad)

Dünyada gezi türünün ilk önemli eserlerini verenler kimlerdir?

Gezi türünün ilk önemli eserlerini verenlerin başında Venedikli ünlü seyyah Marco Polo (1245-1324) ile Faslı İbn Battuta (1304-1369) gelir. Neredeyse bütün dünya dillerine çevrilen Marco Polo Seyahatnamesi ve İbn Battuta Seyahatnamesi gezi edebiyatının ilk klasik örneklerinden sayılmaktadır.

Gezi yazılarının ele alınan konuları ve anlatım bakımından “anı” ve röportaj türüne benzeyen yönleri var mıdır?

“Gezi”, “anı”, ve “röportaj” diye adlandırılan yazılar geniş ölçüde yazarların gözlem, izlenim ve yansımalarına dayanır. Bu türlerde yazılmış eserleri sınıflamak güç olsa da her üçünün de ayrı özellikleri vardır. Gezi yazılarında yazarın ilgisini çeken yönler dile getirilir. Röportajlarda ise sorunsallık daha çok yer tutar. Röportaj bizlere olayların ardında yatanları, etkenleri de gösterir: *“Sonra Anadolu trenleri, Doğu Ekspresi... Birinde koridorlardan geçecek yer bulamamış, pencereden atlamışım. Sırtı yorganlılar üst üste uyumuşlardı koridorlarda.*

Önce mevsim gurbetçileri geliyorlar. İstanbul’a alışıp, kendilerine burada bir yer sağlıyorlar, arkadaş ediniyorlar, ondan sonra da gidip ailelerini getiriyorlar. Birdenbire, ev ocak, köyden kopup da şehre akın eden çok az kimse var.

Ne olursa olsun, ne derlerse desinler isterse köylerine, kuşağına, ot bitmesine düşman olsunlar, yüzlerinde gurbetin çöreklenmiş acısı var. Bu belki de yokluktan, daha bir iyice yerlerine oturamamalarından.”

Yaşar KEMAL / Bir Bulut Kaynıyor

Gezi yazılarının çeşitleri nelerdir?

Gezi yazılarını yolculuk yapılan yer yönünden ikiye ayırabiliriz.

1. Yurtiçi gezi yazıları bir yazarın kendi ülkesinde yaptığı bir yolculukta gördüğü yerleri ve izlenimlerini anlattığı yazılardır. Bu tür gezi yazılarına örnek olarak Reşat Nuri Güntekin’in Anadolu Notları’nı, Fikret Otyam’ın “Gide Gide” sini, Yaşar Kemal’in “Bu Diyar Baştan Başa” ve Nahit Sırrı Örik’in “Anadolu’da” adlı eserlerini gösterebiliriz.
2. Yurtdışı gezi yazıları ise bir yazarın kendi ülkesi dışında yaptığı gezilerin bir sonucudur. Bu tür gezi yazılarına Falih Rıfkı Atay’ın “Hind”, Nadir Paksoy’un “Bir Demet Pasifik”, Özcan Yurdakul’un “Fas’a Yolculuk!” ve Nedim Gürsel’in “Seyir Defteri” adlı eserleri güçlü örneklerdir.

Gezi yazıları amaç ve yazılış biçimi olarak kaçaya ayrılırlar?

- Günü gününe alınmış notlara dayalı gezi yazıları
- Mektup biçiminde yazılan gezi yazıları
- Bir ülkeyi nesnel ve derinlemesine tanıtan gezi yazıları.

Kimi yazarlar da gezi izlenimlerini aralıklı olarak dostlarına yazdıkları mektuplarda anlatırlar. Bu çeşit gezi yazılarına Cenab Şahabeddin'in "Avrupa Mektupları"nı örnek olarak gösterebiliriz.

Türk edebiyatında ilk gezi kitapları ve yazarları kimlerdir?

Türkçe yazılan ilk gezi kitabı ünlü denizcilerimizden Seydi Ali Reis'in eseridir. Eserinde Hint Denizi'nde fırtınaya tutulup karaya çıkan Seydi Ali Reis Hindistan, Afganistan, Buhara ve Maverainnehir yoluyla Edirne'ye dönüşü sırasındaki serüvenlerle dolu yolculuğunu anlatır.

Ünlü bilgin Kâtip Çelebi, Cihannüma adlı eserinde Osmanlı ülkesinde gezip gördüğü yerler hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir.

Seyyahlarımızın piri Evliya Çelebi ise on ciltlik "Seyahatname"sinde Osmanlı İmparatorluğu içinde ve dışında gezip gördüğü yerleri anlatır. Evliya Çelebi benzersiz seyahatnamesinde 17. yüzyıl toplumunun zengin kültür özelliklerini içten ve sade bir anlatımla vermiştir.

17. yüzyılda Hac yolculuklarını anlatan gezi kitapları ile beraber başka ülkelere görevli olarak giden elçilerin kaleme aldıkları "sefaretnameler" de birer gezi eseridir. Bunların içinde özellikle Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin "Fransa Sefaretnamesi" gezi türünün özelliklerini taşıması yönünden ilginç örnektir.

Cumhuriyet Döneminde ve günümüzde gezi edebiyatı eserleri ve yazarlarından örnekler verir misiniz?

Cumhuriyet Döneminde gezi edebiyatında büyük gelişme göze çarpar. Bu bir bakıma dünyaya açılmadır. Dönemin ünlü gezi yazarları arasında Falih Rıfkı Atay (Deniz Aşırı, Taymıs Kıyıları; Bizim Akdeniz, Tuna Kıyıları, Hind...) Faik Sabri Duran (İstanbul'dan Londra'ya Şileple Yolculuk, Akdeniz'de Bir Yaz Gezintisi...) İsmail Habib Sevük (Tuna'dan Batıya, Yurttan Yazılar) Hikmet Birand (Anadolu Manzaranı) ve Reşat Nuri Güntekin'i (Anadolu Notları) sayabiliriz.

Günümüz yazarları arasında gezi kitaplarıyla tanınmış olanlar arasında Zeynep Oral (Katmandu'dan Meksika'ya), Nedim Gürsel (Pasifik Kıyıları), Enis Batur (Amerika Büyük Bir Şaka), Buket Uzuner (Gezi Notları) Hülya Koç (Bigamekibasuyake), Nasuh Mahruki (Himalayalar ve Ötesi) ilk aklımıza gelenlerdir.

İlgiyle okuduğunuz bir gezi yazısından birkaç örnek verebilir misiniz?

ALMAN GECESİ

Hayalimizde bile görmediğimiz kadar geniş, hendesî, temiz, pergel ve zevkin müşterek eseri, nihayetsiz caddeler. Bu caddeler o kadar mükemmel şeyler ki bunları “gördüm” diye ayrıca not etmeyi kendimce lüzumsuz bir iş addetmiyorum.

Büyük ve zengin camekânları, henüz elifini bilmediğimiz bir göz avlama sanatının zalim incelikleriyle düzeltilmiş mağazalar.. Sabahın pembe aydınlığında parıl parıl yanan kocaman billûr camların arkasında âdi bir meyva, çiğ bir biftek, bir cep defteri, bir halı bir stilo firuzeden bir bilezik veya pırlanta bir gerdanlığın korkunç cazibeyle gözü çekiyor. Caddelerin sağında ve solunda tıpkı İkinci Frederik’in meşhur piyadeleri gibi sert, bir hizada dizilmiş ve mağrur cepheleri baştanbaşa ticari altın yazılarla kaplanmış granit renginde hayat kaynağı koca binalar...

Bunların bana verdiği göz zevkinden burada ayrıca bahsetmeyeceğim. Yalnız (pencereler) üzerinde duracağım: Arkalarında kış fidanlarının kırmızı çiçekleri ve iri yeşil yaprakların tembel tembel dinlendiği, silinmiş büyük kristal camlı, bembeyaz tül perdeli mesut Frankfurt pencereleri! Hastane, kışla, köşk, mağaza ve mektep pencereleri burada hep Alman kadınının eliyle, ruhu aynı mahrem hülyalarla deli edecek gizli bir saadet marifetiyle süslendirilmiştir. Yalnız Alman pencerelerin sırrını kavrayıp getirecek olan bir kimse, kendini memleketine güzel bir hizmet yapmış addedebilir.

Fakat bu muhteşem sokak dekoru içinde ne garip işler gören adamlar göze çarpıyor: İyi giyinmiş, iyi taranmış, yüzü rahat bitakım efendiler, caddelerin muhtelif noktalarında küme küme durarak şarkı söyleyip mızıkça çalıyorlar. Ne var? Bir umumî neşe mi, bir bayram mı var? Hayır, ne neşe, ne de bayram! Bunlar Almanya’nın, adedi günden güne artan sefalet habercileri, işsizleri, dilencilerdir.

Ahmet HAŞİM / Frankfurt Seyahatnamesi

BAHİA

Zengin Brezilya topraklarının Atlantik üstünde büyük limanları var: şimalden cenuba doğru, Para Maios, Pernanbouc, Bahia, Rio de Janeiro, Santos... Bunlar Amazonya’nın kauçuk ve kerestesini, Tropika hükümetlerinin şeker kamışını, tütününü ve kakaosunu, Saint Paule’un kahvesini boşaltan altın ağızlarıdır.

Amerika kıtasının deniz üstünde çıkıntı ve girintileri pek az olduğu için kıtanın zengin şehirleri limanlardır. Her liman büyük bir hinterlant önündedir. İki umman üzerindeki deniz şehirlerinin şöhretini biliriz; Cenup Amerikası’nın Rio de Janeiro ve Buenos Aires gibi bir buçuk, iki buçuk milyonluk şehirleri de birer limandır.

Kıyıda Bahia kenarlarının yeşil kısmını görüyoruz. Rüzgâr, enginlerden, geniş çılgınlıklarla esiyor. Bu rüzgâr boş ufuklarda her vakit böyledir. Arlanza’nın güvertesinde, Kudüs ve Ankara tepelerinin kasırğa sesleri içinde gibiyim.

Bir aralık kıyı karardı; geniş bir bulut, donmuş bir kül yığını gibi, üstümüze indi. Şiddetli bir sağanak, fırtına ve yağmur, on dakika sonra cenup güneşinin ılık aydınlığı...

İşte buraların kışı, yağmur ve arkasından güneş... Sıcak toprak günde birkaç defa ıslanıp kurur. Bu toprağa ne ekerseniz bitmez; insanlar çekilse, medeniyet kendiliğinden sürecektir. Arlanza büyük bir kavis çizerek Bahia şehrine doğruldu. Moda kıyılarından Kadıköy'üne dönünüz: işte Bahia Moda onun sayfiyeleri, Kadıköy limanı ve tüccarlık merkezidir. Gümrah Tropika bahçelerinin içinde saray gibi villalar Moda'nın ve Marmara tabiatının karşısında bulunduğumu zannedeceğim.

Arlanza'ya iki limandan gelen halk ile gemi cemiyetinin manzarası değişti. Şu size bakan Brezilyalıya yanaşsanız hemen dost olacaksınız. Bizim on beş günde tanışmadıklarımızla onlar iki saatte ahbap oldular: Cenup insanların sıcaklığı, sokulganlığı ve konuşkanlığı... Kahve ve salon bir nutuk havası içindedir. Her Brezilyalı nutuk söyler gibi konuşuyor. Dinleyenler ise hiç Portekizce bilmeyen bizleriz.

Falih Rıfki ATAY / Deniz Aşırı

TAÇ MAHAL DEDİKLERİ

Burası bir türbe değil de âdeti aşk tapınağı. Sevdalılar gelip bu anıtkabirin eşiğine yüz sürüyorlar. Zaten Şahı Cihan da karısına yaptırdığı bu türbeye bakıp bakıp: "Bir günahkâr buraya sığındığında tüm günahlarından arınır. Bu yapıtın görünüşü kalbe ağlama verir. Ama bu rahatlatıcı bir ağlamadır. Güneş ve ay bu yapıta baktığında gözyaşı döker," diyor.

Taç Mahal'in böylesine tavaf edilen bir anıtkabir olmasına mimarî güzelliğinden çok, salt bu benzersiz aşk hikâyesi, bu şiirli tarihi bile yeter. Taç Mahal bir estetikçinin dediği gibi ne kadar "Yeryüzünün en güzel türbesi" ise yine bir başka düşünürün tanımladığı gibi "Evlilik bağının ve sevgisinin de yüce bir anıtı"dır.

Taç Mahal'i şöyle ayaküstü bir görüp geçmek yetmez. Onu güneş doğarken, öğleyin, akşamüstü, gurup vakti ve özellikle ay ışığında göreceksiniz. Biz şanslı imişiz ki seferimiz dolunaya rastladı. Bu aşk ateşinde ısınmış mermerler sabahleyin toz pembe bir renk almış Onu göremedik. Öğle güneşinde göz kamaştıran beyazlığa dönerken tanıdık Grup ile ay ışığındaki hâlini de görmek için bekledik. Gurup vakti, inanmayacaksınız, o mermerler önce portakal rengine sonra eflâtuna dönüştü. Ay ışığında ise uçuk bir maviliğe büründü. Şah Cihan'a hak verdim. Gözlerinizin yaşarması işten değildi.

Haldun TANER / Düşsem Yollara Yollara

Bu bölümde okuduğunuz gezi yazısı örnekleri sizde anlatılan yerleri görme isteği uyandırdı mı?

ANLAMA YORUMLAMA

1. Otoray Yolculuğu: Niğde-Kayseri" adlı yazıyı beğendiniz mi? Niçin
2. Bu yazıda Reşat Nuri Güntekin'in romancı olmasından kaynaklanan özellikler nelerdir?
3. Falih Rıfki Atay'ın "Bahia" adlı yazısında size ilginç gelen nedir?
4. Ahmet Haşim, Falih Rıfki Atay ve Haldun Taner'in yazılarındaki ortak yönleri belirtiniz.

HATIRA (ANI)

HAZIRLIK

Hani koşup gelseler o karanlık diyarlardan
 Ve hemen toplansalar yarenlik köşesinde
 Anılar getirselor o eski zamanlardan
 Hepsi kendi neşesi, hepsi kendi sesinde

Halit Fahri OZANSOY

Andre Gide, “Anı yazmak, ölümün elinden bir şeyler kurtarmaktır.” der
 Hatıra / anı yazmak kendimizde hesaplaşmak ve yaşadıklarımızı başkalarıyla
 paylaşmaktır bir bakıma.

Şimdiye kadar size ilginç gelen hatıralarınızı yazmayı düşündünüz mü?

MUHARRİR, ŞAİR, EDİP

- *Dün söylediğim Rasim Efendi! diye beni gösterdi. Güler yüzlü bir zat!... Dili peltek olmakla birlikte hafif hafif söyleyerek:*

- *Abdurrahman Efendi'ye götür! dedi. Karşiki odaya geçtik. Oda oldukça geniş, ortasında büyük bir tahta masa, onun geniş yanında önde bir yığın kâğıt yazı yazmakta olan, kalıpsız fesi başında, krem rengi bir dal padesü sırtında, bacak bacak üzerinde biri oturuyordu. Biz gelince başını kaldırdı. Az şehlâ gözlü, miyop, çökük yanaklı, kara sakallı, sağ omzuna doğru çarpıkça biriydi.*

- *Efendiyi Mehmet Efendi yolladı, dedi. Bana dikkatli dikkatli bakıyordu. Sonunda dedi ki:*

- *Hangi okuldansınız?*

- *Darüşşafaka'dan!*

Durdu...Neden sonra:

- *Nereye devam ediyorsunuz?*

- *Telgrafhane fen kalemine!...*

- *Peki!.. (Bir iskemle göstererek) Oturunuz... Fransızca bilir misiniz?*

- *Biraz!...*

Köşeye doğru bakarak:

- *Salih Efendi!.. Efendiye bir yazı verin de Türkçeye çevirsin, görelim.*

Ben odaya girdiğim hâlde Salih Efendi'yi görmemiştim. Ta köşede bir koltuğa oturmuş, yüzünü bir gazete ile örtmüştü, Abdurrahman Efendi'nin seslenmesi üzerine gazeteyi indirdi. Tıknazca, koca baş, çıkık alın, basık burun, sarı bıyık, sakal bir zat gözlülüğünü çıkararak vaktiyle Phare de Bosphore'den çizmiş olduğu bir iki haberi gösterdi.

O ana kadar Fransızca kitaplardan, dergilerden başka hiçbir gazete almamıştım.

İş kötü!... Yazıya göz gezdirdim. Kasımpaşa deresinden söz ediyor ama ara yere bir şeyler sıkıştırmış ki benim için anlamak olanağı yok!... Evirip çevirdim, düzgün bir anlam çıkaramıyordum.

İkincisine baktım: “Büyük Köprü” sorunu. Aklımı topladım, bir daha okudum, bunu anladım, kalem kâğıdı aldım. Çevirmeye başladım. Anlamı iki üç satıra sığan, bir onarım haberi idi. Yazdım, Salih Efendi’ye götürdüm. Phare de Bosphore’u istedi. Bir ona baktı, bir benim çeviriye!.. bir de Abdurrahman Efendi!ye!.. Ben yine bir yargının baskısı altında kalmıştım. Salih Efendi dedi ki:

- *Daha alışır!..*

(...)

Akşam olayı anneme anlattım. Durdu Biraz düşündükten sonra dedi ki:

- *Sakin kalemini bırakayım, deme!*

Ben de durdum. Kuşkulandı. Yine dedi ki:

- *Bizim gözlüklü Mustafa Bey’den bilirim. O da pek çok zaman gazetecilik ettiydi. En sonra yararsız olduğunu anladı da çekildi. Taşraya gitmek zorunda kaldı. Sakin kalemini bırakma!*

- *Bırakmam! dedim ama dudaklarımla dedim. Ben istiyorum ki bütün gün basımevinde çalışayım, işe alışayım da yazar, hatta başyazar olup sivrileyim! Evet sivrileyim!.. Oysa yamyassı kaldık!..*

Ahmet RASİM / Muharrir, Şair, Edip

AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz “Muharrir, Şair, Edip”, bir anı kitabı olmanın ötesinde edebiyatı ve basın dünyamızı bize yakından tanıtan bir kaynaktır.

Ahmet Rasim, eserinde sadece kendini anlatmamış, tanıdığı, gördüğü kişileri ve tanık olduğu olayları gerçekçi bir biçimde bize tanıtmıştır.

İnsanlar niçin anılarını yazarlar?

İnsan, yaşadığı, tanık olduğu olayların, gerçeklerin, gördüklerinin kendisiyle birlikte yok olup gitmesine katlanamaz. Yazarak topluma, gelecek zamanlardaki insanlara yararlı olmak, bir iz bırakmak ister. Kimi zaman da yaşadığı dönemle hesaplaşma ve başkalarıyla paylaşma isteği ağır basar. Daha sayısız neden insanları yazmaya yönelir. Anı bu özellikleriyle romandan şiire yaşam öyküsüne, zaman zaman eleştiriye kaynaklık eder. Bu bölümde hatıra (anı) türünün farklı yönlerini, özelliklerini ve öteki edebiyat türleri arasındaki ayrımları öğreneceğiz.

Anı (hatıra) nedir?

Bir kimsenin kendi başından geçeneri veya tanık olduğu olayları anlattığı esere **anı (hatıra)** denir. Bu tanımı daha kısaltarak “yaşanmış olayları anlatan yazı türüdür” diyebiliriz.

Anı (hatıra) türü nasıl doğmuştur?

Anı türü insanoğlunun yaşadıklarını başkalarıyla paylaşma ihtiyacından doğmuştur.

Bir bakıma anılar yaşamların insan belleğindeki izleridir.

Anı yazısının nitelikleri nelerdir?

Anı yazılarında arananların başında içten ve gerçekçi olmak gelir. Anı yazmak sorumluluk, doğruluk, açık sözlülük gerektirir. Yaşananlar ne kadar ilgi çekici olsa da incelmış, zengin bir dil beğenisine ulaşmış olması gerekir.

Anı ile günlük nerede kesişirler?

Günlükleri günü gününe yaşanan olaylar, duygular, düşünceler oluşturur. Bir başka deyişle günlükler, yaşanılırken yazılır, oysa anılar yaşandıktan sonra yazılır.

Anı türü ile örtüşen başka bir tür var mıdır?

Anı geçmişini anlattığı için tarih ile de kesişir.

Anılarını kaleme alanlar kendi hayat hikayelerini de ayrıntılı bir biçimde incelerler. Bu yüzden anı türü özyaşamöyküsü (otobiyografi) ile de zaman zaman örtüşür. Anıda yaşam öyküsü bir araç durumundadır. Amaç, dönemini ve çevresindekini anlatmaktır.

Anıların yararları nelerdir?

Anı türünde yazılmış eserler, okuyuculara çok sayıda tarihî olayı canlı olarak anlatırlar.

Anı türünün ilk örneği hangi eserlerdir?

Eski Yunan edebiyatında Ksenophon'un Anabasis adlı eseri, anı türünün ilk örneklerinden sayılır. Fransız edebiyatında Sain-Simon, Rousseau, İtalyan edebiyatında Silvio Pellica en tanınmış anı yazarlarıdır.

Anı türü, özellikle 16. yüzyılda önem kazanmıştır.

Sanat, düşünce, bilim ve siyaset adamlarının anıları dönemlerini aydınlatması yönünden vazgeçilmez belgelerdir.

Türk edebiyatında anı türüne ait ilk eserler hangileridir?

Eski edebiyatımızda anı türünün ilk önemli eseri Babur Şah'ın yazdığı Babürname'dir.

Ebülgazi Bahadır Han'ın Şecere-i Türkî'si de bir anı kitabıdır.

Tezkire yazarlarından Aşık Çelebi de, tanıdığı şairleri ayrıntılarıyla anlatır.

Anı türü Tanzimat'tan sonra nasıl bir gelişme gösterir?

Yeni edebiyatımızda anı türünde eserler Tanzimat'tan sonra yazılmıştır.

Anılarını yazmış birçok yazarımızdan şu adları anabiliriz: Ahmet Rasim'in "Muharrir, Şair, Edip" Eşkal-i Zaman", "Falaka"; Halit Ziya Uşaklıgil'in "Kırk Yıl", "Saray ve Ötesi"; Ahmet İhsan Tokgöz'ün "Matbuat Hatıraları"; Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Edebî Hatıralar"; Yahya Kemal Beyatlı'nın "Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebî Hatıralarım "; Yusuf Ziya Ortaç'ın "Portreler"; Mehmed Kemal'in "Acılı Kuşak"; Salâh Birsal'in "Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu"su gibi.

Türk edebiyatında Atatürk'ü anlatan çok sayıda anı ile karşılaşırız. Bunlardan birisi de Ruşen Eşref Ünyayın'ın "Hatıralar" adlı kitabıdır.

"Saat yaklaşıyor. Bahçenin kalabalıklaştığı, görülmesi bile çakılların çıkırtısından anlaşılıyor. Celse açılacağına yakın salona giriyorum. Bir uçtakiler öbür uçtan ayırt edilemeyecek çokluktaki ışıklı ve düşünür başın bu kubbe altını doldurduğunu görmek öyle coşturucu ki... Bunlar, Türk dilini sevenler, ki salt kendi içlerinden aldıkları buyruğa uyararak buraya gelmişler... Arkadan ileriye geçinceye kadar yüzlerce el sıkıyorum, birçok bildikle bir iki kelime konuşuyoruz.

Birden İstiklâl Marşı'nın ilk notaları duyuluyor. Türk dilinin yeni çığırını açılıyor. Bütün bu kalabalık ayağa kalkıyor. El şakırtıları mızıka sesini yer yer bastırıyor; kubbeden taşacak bir hız alıyor. Kapıdan yana bakıyorum. Gazi Mustafa Kemal'in başı, bu alkış çağlayanının üstünde bir güneş gibi... Hiç kimseye bakmıyor sanılan, fakat herkesi ve her şeyi gören, herkesi kendine doğru sevgi ile çeken gözlerinin engin mavisini şimdi kimin ve neyin üstünde dinliyor. Hareketsiz görünüşlü başının içinde şimdi ne düşünceler kaynaşıyor!

Bir onun ağır duruşuna, bir de kalabalığın dinmeyen coşkunluğuna bakıyorum. Bu sesleri duymak için şu anda bütün Türk şehirlerinde, kasabalarında, demir ağızlar önüne birikmiş insanların uzaklıklar içindeki yığınlarını da zihnim, bu göz önündeki kalabalığa katıyor. Gazi'nin bir akşam, kendi evinde dudakları arasından, gelişigüzel gibi çıkan bir sözün ne demek olduğunu görüyorum. Bütün bu canlı hız, onun yaratıcı enerjisinin bir grafiğinden başka nedir? O, tarihe silinmez yeni izler açmasını ne yüksek bir anlayışla biliyor.”

Ruşen Eşref ÜNAYDIN / Hatıralar

Şimdi birlikte ilgi çekici birkaç anı okuyalım:

MAVİ SÜRGÜN

Bu güzel iklimi daha güzelleştirmek, gelecek daha güzel kuşaklara yaraşır bir cennet yaratmak için kendimi paralarcasına çabalıyordum. İstanbul'dan kendi paramla –bunu söylemek ayıp, ama belki parayı nereden aldığımı merak eden olur- İngiliz kâğıt parası, Fransız frangı ısmarlıyordum. Memlekette olmayıp da memleketin suyuna (Güney Anadolu sularının çoğu kireçlidir) havasına, ısısına uygun bitkilerin tohumlarını Paris ve Londra'ya ısmarlıyordum. Kara postası vapurla, deniz postası da haftada birer kere gelirdi, yağmurda, fırtınada, gelecek tohumları postahane beklerdim. Tohumlar kimi sefer ısmarlandıktan üç dört ay sonra gelirdi. Onları ekecek mevsim geçecek diye yüreğim korkuyla çarpardı. Bir hafta, iki, üç, sekiz, on altı hafta sonra tohumlar gelince, mesela pire kadar küçük on tohumun, ikisi ya da üçünün –postacı pul üzerine damga basarken- ezilmiş olduğunu canım yanarak görürdüm.

Bir hafta kimi tohumlar da bir ay sonra fidan olarak topraktan çıkmaya koyulurdu. Üzerine titreirdim, topraktan çıkma işini kolaylaştırırdım. Yirmi yıl sonra o pire kadar tohumdan, cinsi Türkiye'de bulunmayan otuz beş metrelik bir ağaç çıkardı. Mesela yaprak bolluğuyla orman üzerine orman olan sarı kırmızı çiçekli bir Grevillea Robusta. Ağaç kuş civıltısıyla yüklenir, ağacın tepesi ise, gökyüzünde bir bulutun hayatını yaşardı. Ne severdim onları, bir dalı kırılrsa sanki kolum kırılırdı.

Asıl derdim greyfurtu memlekete sokmaktı. Çünkü “C” vitaminince en zengin yemişti. Gece rüyamda greyfurt ağaçlarının kökleri, üzerine kalktığını görüyordum hepsinin ellerinde –yani dallarında- can bombası güneş toparlağı yemişleri tutuyorlardı. Ben başlarında ağaç kalabalığını idare ediyor ve ölüme karşı savaşta, can bombalarıyla ölümü yeniyor, savaş meydanında ölüm panik vererek kaçıyor.

Şehrin her tarafına bugainveller, passifloralar ve daha birçok, seyrine doyum olmaz sarmaşıklar filizleniyor; duvarlardan sevinç kahkahaları hâlinde paldır küldür devriliyordu.

Prosper Merimê'nin Karmen'ini Türkçeye çevirirken, Karmen'in tütün imalathanesine saçlarında bir kassiya demetiyle girdiğini okudum. Bodrum da Akdeniz'in, Anadoluşiya gibi, güneş iliydi. Oradaki kadınlar saçlarına neden”kassiya”

demetleri takmasınlardı? Hemen tohumları ısmarladım. Bunları ekdim, fidanları sağa sola diktim. Bir gün bir dükkânda oturuyordum. Bir gelin alayı geçti. Fukaraydı zavallı kızlar, takınacak süs bulamamışlardı. Kassiya demetleriyle süslenmişlerdi. Öyle sevindim ki buna.

Halikarnas Balıkcısı / Mavi Sürgün

ANAMIN KİTABI

Yaz... Hele Manisa'nın yazı; o, her biri henüz fırından çıkmış birer kocaman tepsi ekmeği gibi sıcak, yumuşak ve bitmez tükenmez ve yine tadına doyumaz azatlık günleriyle, o, gövdeleri küsbe terleri dökken ve dallarından mis kokulu ballar akan yemiş ağaçlarıyla; o, iri iri üzüm salkımlarının renkten renge girerek bazılarının yakutlaştığı beyaz kuleli yeşil bağlarıyla; bu bağlardaki sergi yerlerinin gece cümbüşleriyle ve nihayet buğday başaklarının akşam meltemlerinde kumral bir deniz gibi ürperip dalgalandığı engin ovalarıyla Manisa'nın yazı...

Gerçi, bizim ne bu ovalarda bir karış tarlamız, ne o bağlarda bir tek kütüğümüz, ne de belli başlı bir yemiş bahçemiz vardı. Fakat, yaz gelince eş dost davetlisi olarak bütün bu yerlerin safasını sürmek fırsatını bulurdum. Mayıs ayında Yıldız bacımın kiraz yaylasından başlayarak temmuz sonlarında Hulûsi Bey'in bağı ve ağustos ortalarında İzmirli akrabalarımızın babamdan satın aldıkları iki çiftlikten biri, onar, on beşer gün için, emrimize amade dururdu. Hatta bu sürekli yatı misafirliklerin pek yadırgar görünen anneme kendi hesabına, kendi âdetlerine göre, kendi evinde gibi yaşamak imkânını vermek maksadıyla mülk sahiplerinin yerlerini bize bırakıp çekildikleri de olurdu. O vakit bu bahçeler, bu bağlara, bu çiftliklere biz, kabımız kacağımız, yatak takımlarımız ve aşçılarımızla âdeta göç edercesine gider yerleşirdik. Beni tam manasiyle mesut eden de asıl bu çeşit tatil safalarıydı.

İşte, evde geçirdiğim yaz mevsiminin yegâne tatlı demleri benim için bu akşam saatlerinden ibaretti. Çeşmenin yalağından hafif bir su şıprıtısı gelmektedir. Sofanın pencere camı ardına konulmuş bir gaz lambasının yarı aydınlattığı taşlıkta, minderlerine kar gibi beyaz örtüler yazılı kerevetlere uzanarak, gökyüzünün bütün yıldızlarını bir bir saymak mümkündür. Cırcır böcekleri artık büsbütün susmuştur. Lakin, bu huzur ve sükun pek uzun sürmezdi. Yatsıya doğru karanlığın çinde kâh bir hıçkırığı, kâh bir olayı andırır bazı korkunç sesler peydah olurdu. Kız kardeşimle ben ürpererek annemizin yanına sokularak. O da bu seslerden bizim kadar ürkmüş görünürdü. Fakat, belli etmemeye çalışarak ve zorla gülmeye çabalayarak: "Ne var bunda korkacak? Ötüyor işte, o da Allah'ın yarattığı bütün kuşlar gibi..." derdi. Öyle ama, ben bu sesi çıkaranın bir kuş olabileceğine ihtimal veremezdim. Kim bilir hangi delikten, hangi duvar kovuğundan bizim avluya gelerek ya anneme ya doğrudan doğruya bana öfkeli öfkeli bağırarak bir masal cadısı sanırdım, o baykuş denilen mahlûku. Aksi taktirde, büyükler bile onun sesini işittikleri vakit, birbirlerinin yüzüne "Eyvah ne felaket!" der gibi bakarak donar kalırlar mıydı? Bize akşam misafirliğine gelen yaşlı başlı nice komşu hanımların, o ötmeye başlar başlamaz bir takım dualar fısıldayarak havaya üflediklerini kaç defa görmüşümdür. Hele ninem bundan öyle bir sinirlenirdi ki, âdeta baykuşla bir dil kavgasına girişirdi: "Sesin kısılsın Mel'un" derdi. "İnşallah uğursuzluğun kendi başınadır. Defol oradan, defol!"

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU / Anamın Kitabı

PORTRELER

Elimdeki kocaman kitabı bir solukta okumuştum. Bu, Abdülhak Hâmit'in Finten'iydi.

Hâmit biliyorsunuz, edebiyatımızın tek dâhisidir. O kadar tek ki, o olmasa, dâhi kelimesi belki de Türk diline girmeyecekti. Galiba eskiden analar, şimdikiler gibi “dâhi çocuk” doğurmakta cömert değilmişler!

Abdülhak Hâmit yalnız dâhi de değildi. Süleyman Nazif'in Acem mübalağasını da aşan mizacı, ona bir de “çok büyük” anlamına gelen “azam” kelimesini eklemiş, dâhi-i azam yapmıştı. Bu, bir dünya rekorudur sanırım: Her milletin dâhisi vardır ama, bizden başka dâhi-i azamı olan yoktur.

İşte, on sekiz yaşında kırık dökük mısralar heceleyen ben, büyük dâhimizin büyük eseri için, o küçük yazımda bir tenkit denemesi yapmıştım.

Abdülhak Hâmit'imizi, bu tenkit Türk Yurdu dergisinde çıktığından üç gün sonra gördüm. Beni çağırtmıştı!

Ne şık, ne güzel, ne kibar adamdı o... Galiba ilk gördüğüm Avrupalı Türk, Abdülhak Hâmit'tir.

Zarif hizmetçinin içeri aldığı salonda nereye oturacağımı düşünürken kapıda göründü: Koyu gri bir jaketata giymişti. Yüzüne soylu bir güzellik veren sivrice sakalı, yaylı kaşları, geniş şakakları ve yumuşak gözleriyle Hâmit edebiyatımızdaki Hâmit'ten bile başka bir adamdı.

Bir idadî talebesi olduğumu bana ilk unutturan Ziya Gökalp olmuştu. Benimle eşit bir edebiyat adamı olarak ilk konuşan da dâhi-i azamımızdır!

Finten için yazdığım tenkidi okumuştum. Onu en iyi anlayan eleştirmeci bendim! Bunu kendisi söylüyordu!

Biraz sonra, salon sarışın bir ışıkla aydınladı: İçeriye Lüsyen Hanım girmişti. Şu, Hâmit'in :

Var ol Lüsyen, tavaf et ey nûr,

Ey âhır-ı ömrünün bahârı!

diye övdüğü eşi... Güzeldi. Güzelden öte bir şeydi o!

Sensiz de, seninle de yaşanmaz!

demekte haklıydı dâhi-i azamımız!

O gün, on sekiz yaşındaki lise öğrencisi Yusuf Ziya, Abdülhak Hâmit'i en iyi anlayan insanın gururuyla bir apartman kapısından değil, bir gök kapısından çıktı ve yeryüzüne indi!

Yusuf Ziya ORTAÇ / Portreler

ANLAMA YORUMLAMA

1. Ahmet Rasim'in yazısının bir anı olduğunu nasıl anlıyoruz?
2. Yazar basımevinde nasıl bir sınavdan geçirilir?
3. Gittiği basımevindeki yöneticilerin küçük Ahmet Rasim'e bakışları nasıldır?
4. Annesinin önerisi nedir?
5. Ahmet Rasim'in hayâli ne olmaktadır?

5

FIKRA

HAZIRLIK

Günlük olayları, memleket sorunlarını veya herhangi bir konuyu belli bir görüş açısından ele alan kısa yazılara fıkra diyoruz.

Son yıllarda fıkraya köşe yazısı, fıkra yazarlara da köşe yazarı denildiğini biliyorsunuz.

Sizce bir köşe yazarının özellikleri neler olmalıdır?

GAZİ

Yeni harflere ilk defa fikir teatisi için Dolmabahçe Sarayına davet edilenler içinde Gazi'yi bizzat görmeğe gidenlerden biri de bendim.

Heyecanım çoktu.

Fotoğraf adesesine zerre kadar itimadım yoktur. Bundan dolayı, fotoğraf âletinin keşfiyle “portre” ressamının vazifesine nihayet bulmuş gözüyle bakanlara hak vermek bence müşküldür. Şekil ve madde, ışığın akislerine göre her an değişir. Bu itibarla hiçbir çehrenin, vasıfları belirli, bir tek görünüşü yoktur. Fırça san'atkârı, resmedeceği çehre üzerinde, uzun müddet hayatın iniş ve çıkışını gözlemek ve onu birçok değişikliklerinde tespit etmek suretiyle, nihayet gerçek hüviyetin gizli hatlarını sezmeğe ve görmeğe muvaffak olur. Fotoğraf, bu zihnî tahlil ve terkip kudretine sahip değildir. Onun için, hassas cam üzerinde beliren şekle bir vesika kıymeti izafe edilmez.

Gördüğüm fotoğraflara göre biraz şişman, biraz yorgun, biraz hatları kalınlaşmış bir vücutla karşılaşacağımı zannederken, kapıdan bir ışık dalgası hâlinde giren teksif edilmiş bir kuvvet ve hayat tecellisi ile birden gözlerim kamaştı: Göz bebekleri en garip ve esrarengiz madenlerden yapılmış bir çift gözün, mavi, sarı, yeşil ışıklarla aydınlandığı asabî bir çehre... Yüzde, alında ellerde bir sıhhat ve bahar rengi... Muntazam taranmış, noksansız, sarı genç saçlar... Bütün zemberekleri çelikten, ince, yumuşak, toplu gerilmiş, genç ve taze bir uzviyet.

Altı yüz senelik bir devri bir anda ihtiyarlatan adamın çehresi, eski ilâhlarınki gibi, iğrenç yaşın hiçbir izini taşımıyor. Alevden coşkun bir nehir hâlinde, köhne tarihin bütün enkazını süpüren ve yeni bir âlemin meydana gelmesine yol açan fikirler kaynağı başı, bir yanardağ zirvesi gibi, taşıdığı ateşe kayıtsız, mavi gök altına, sessiz ve gülümseyerek duruyor!

Kendi yarattığı şimşekli bulutlardan, fırtınalardan ve etrafına döktüğü feyizli çağlayanlardan yegâne müteessir olmayan, meğer onun genç başı imiş!

O günün benim için en büyük nimeti, o efsanevî başı yakından görmem olmuştur.

Ahmet HAŞİM / Bize Göre

Ahmet Haşim, nasıl bir Mustafa Kemal ile karşılaşılıyor?

AÇIKLAMALAR

Mustafa Kemal ile karşılaşan Ahmet Haşim'in izlenimlerini anlattığı bir fıkra yazısı okudunuz.

Edebiyatımızda fıkra iki ayrı anlamda kullanılmaktadır:

1- Güldürücü fıkralar: Bu tür fıkraların belirgin özelliklerinden biri kısa ve özlü biçimde bir görüşü belirtme, bir ders veya öğüt verme amacı taşımalarıdır. Ancak bu amaç genellikle nükteli, eğlendirici ve çoğu kez güldürücü bir anlatımla gerçekleştirilir. Bu tür fıkraların önemli bir kısmında tek amaç okuyanları güldürmektir. Bu nedenle böyle fıkralar güldürücü küçük hikâye olarak da tanımlanmaktadır.

Yazılı fıkraların yanı sıra ağızdan ağza dolaşan ve ulusal kültürü de yansıtan sözlü yazın ürünü fıkralar da vardır. Söyleyeni belli olmayan bu fıkralar ait oldukları toplumların olaylar karşısındaki tutumlarını yansıttığı için halkbilim alanında değerli kaynaklar olarak kabul edilmektedir.

Günümüzde güncelliğini koruyan fıkralarımız arasında hangilerini sayabiliriz?

Başta Nasrettin Hoca olmak üzere İncili Çavuş, Bekri Mustafa gibi tarihe geçmiş kişilerle ilgili fıkraları sayabiliriz. Bunlardan başka şairler, yazarlar, devlet adamları arasındaki ünlü kişiler ya da belli bir bölgenin insanlarıyla ilgili fıkralar da vardır.

2- Gazete ve dergi fıkraları: Bu tür fıkralar gazete ve dergilerin belirli sütunlarında yayımlanan daha çok güncel konuları ele alan kısa yazılardır. Gazetelerde yayımlanan bu tür yazılara “gazete fıkrası” veya “köşe yazısı” da denir.

Gazete ve dergilerde fıkra yazarlığı yapanlar olayların akışı karşısında çok değişik konulara değinirler. Bu yüzden fıkra yazarı siyasi, toplumsal ve kültürel gelişmeleri ve etkinlikleri günü gününe izlemek zorundadır.

Kısa, özlü ve etkili yazabilmek için fıkra yazarının geniş bir genel kültüre, kavrama gücüne ve düşüncelerini, görüşlerini ustaca anlatma yeteneğine sahip olması gerekir.

Fıkra ve makale arasında fark var mıdır?

Fıkra makaleye göre daha kısa bir yazı türüdür. Fıkra yazarının bilimsel gerçekleri ortaya koyma gibi bir iddiası bulunmaz. Gazete ve dergilerde yayımlanan fıkralar da temel amaç okurun önemli noktalara dikkatini çekmek onu uyarmak ve düşünmeye yöneltmektir.

Türk edebiyatında fıkra türünün gelişim süreci nasıldır?

Gazete ve dergilerin yaygınlaşması fıkra türünün gelişmesini sağlamıştır. Servet-i Fünun, Genç Kalemler, Dergâh, Türk Yurdu gibi dergiler bu konuda etkili olmuştur. Bu yıllarda usta fıkra yazarları arasında Ahmet Rasim, Refik Halit Karay ve Ahmet Haşim ilk akla gelenlerdir.

Cumhuriyet Döneminde yazdıkları fıkralarla Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Falih Rıfki Atay, Burhan Felek, Yusuf Ziya Ortaç en çok dikkati çekenler arasındadır.

FIKRA TÜRÜNDEN ÖRNEKLER

NASRETTİN HOCA FIKRALARI

Subaşının eşeği kaybolmuş. Adamları, kol kol ayrılıp aramaya çıkmışlar. Yolda Hoca'ya rastlamışlar. Bağa gittiğini anlamışlar. Sen de o taraflarda ara demişler. Hoca hem türkü söyler hem de gidermiş. Birisi, "Hoca ne yapıyorsun" demiş. Hoca da "Subaşının eşeğini arıyorum." diye cevap vermiş. Adam, "bu nasıl eşek arayış" deyince Hoca şu cevabı vermiş:

- "El, elin eşeğini türkü çığıra çığıra arar."

Okuduğunuz fıkranın ana fikri nedir?

BEKTAŞİ FIKRASI

Bektaşî Nâfi Baba, Kurban Bayramı arifesinde kocaman bir torik alıp evine giderken tanıdıklarından biri "Ne o erenler, kurban yerine torik mi aldın" der. Nâfi Baba güler: "Evet canım, fakir bir yıl Sırat'ı denizden geçmek niyetinde olduğundan derya kuzusu kurban ediyorum" cevabını verir.

Okuduğunuz Bektaşî fıkrası ile Nasrettin Hoca fıkrası arasında bir fark var mıdır?

PARİS KÜTÜPHANELERİ

Fransa'nın başşehrinde üç yüze yakın kütüphane vardır. Binbir cephesi, binbir çehresi olan Paris'in içinde, bunlar, kendine mahsus tiryakiliği, kendine has sarhoşluğu olan fikrî zevklerin ve dimağî hazların hüküm sürdüğü bir âlemi temsil ederler

Paris kütüphanelerinin en büyüğü, en meşhuru Bibliothêque Nationale'dir. Birinci Fransua devrinde Kraliyet Kütüphanesi ismi ile kurulmuş, XIV'üncü Louis zamanında genişletilmiş olan bu kütüphane Büyük İhtilâl'den sonra Millî Kütüphane ismini, yani şimdiki adını almıştır.

Bibliothêque Nationale'e ait binalar muazzam bir avlunun etrafında başlı başına bir blok, bir mahalle teşkil ederler. Bu binaların içinde beş milyondan fazla cilt mevcuttur.

Basılmış kitaplara mahsus daireden başka, el yazması vesika ve eserler, müzik eserleri, harita ve plân, estamp gibi şeyleri ihtiva eden kısım ve daireler de vardır.

Bu kütüphanede bütün milletlere ait neşriyat bulunur. Aynı zamanda, en eski devirlerden bugüne kadar yazılmış ve basılmış eserlerin hemen hepsi toplanmış, bir araya getirilmiştir. Şu hâlde, çalınma, kaybolma gibi sebeplerle husule gelen eksikler istisna edilirse, denilebilir ki, Fransız Millî Kütüphanesi insan dimağının zaman ve mekân içindeki bütün mahsullerine sahiptir.

Bibliothèque Naationale'e herkes giremez. Girme kartını alabilmek için ilmi hüviyetini ispat etmek lazımdır. Orada, kitapların üzerine eğilmiş olarak saatlerce çalışanlar arasında çeşitli milletlerin en büyük âlimlerine, ilim dünyasının en meşhur simalarına rastlanır.

Palais-Royal meydanında metrodan çıktığınız veya otobüsten indiğiniz zaman ilk karşılaştığınız şey, Musset'nin heykelidir. Romantik şairlerin en büyüğü değilse de, muhakkak ki en sevilmiş olan şair, gerçi sizi selamlamıyor. Çünkü üzerine eğilmekte olan perisinin kanatları altında harikulâde bir şiir rüyasına dalmıştır.

Kütüphanenin kapısı tam dokuzda açılır. Bir iki dakika geç kalmışsanız bir iki saat kuyrukta kalmağa mahkumsunuzdur. Kütüphanenin büyük okuma salonunda ancak saat on iki ile bir arasında boş yerler görmek mümkündür.

Bildiğim kütüphaneler arasında Bibliothéque Nationale kadar zihnî faaliyete davet eden, fikrî melekeleri ve dimağî mekanizmayı tahrik eden bir yer mevcut değildir. Okuma salonunun şekli, biçimi, renkleri, tezyinatın bu tesiri hasıl eden sebeplerin başındadır. Tavanın bir kubbe altından ibaret bulunuşu size bir ilim mâbedinin içinde bulunduğunuz intıbamı verir. Salonu aydınlatan pencerelerin, kubbenin etrafına dizili oluşu ışığın doğrudan doğruya semadan döküldüğü hissini uyandırır. En mühim teyninatın Fransa'nın büyük adamlarının, kabartma portrelerinden ibaret bulunuşu ümit ve kuvvet veren, gayreti kamçılایan bir tesir icra eder. Gün karardıktan sonra her okuyucunun yanı başında yanan lambaların rengi bile dimağı faaliyetin yardımcı ve müttefiki olan mavi renktir.

Numaranızı alıp yerinize yerleşirken madden tecerrüd etmeğe ferdî hislerinizden ayrılmaya, dimağlaşmaya başlarsınız.

İstedığınız kitapları, numara ve remizleri ile hususî bir kâğıda yazarak, bu kâğıdı posta kutusuna benzer bir kutunun içine atarsınız. Bir iki dakika sonra bir hademe kitapları ayağınıza getirir.

Kütüphanede çalışma zevkinden nasibi olmayanlar için kütüphane salonunu manzarası, ekserisi miyop ve gözlüklü olan kimselerin tozlu kitaplar üzerine eğilmiş, kendinden geçmiş, şaşkın hâli acayip, hattâ gülünç görünebilir. Fakat o içine dönük bakışların ne harikulâde şeyler gördüğünü, çizgili alınların gerisinde binlerce başka dimağa tesir edecek ne velûd fikirlerin kaynaştığını bilmemek veya düşünmemek gafletin tâ kendisidir.

Sanatkârın yaratma heyecanları, kâşifin ve mucidin arayış ve buluş maceraları bazen terennüm edilmiş, fakat şimdiye kadar içtimaî ilimler sahasındaki araştırmacının kahramanlık destanı yazılmıştır.

Zira, Bibliothêque Nationale gibi bir kütüphanenin çatısı altında miyop gözleri ile tozlu kitaplara eğilmiş adamların her biri bir meydan muharebesi vermekte olan bir kahramandır.

O bir askerî kumandanın duyduğu korkuları, ümitleri, tereddütleri, heyecanları uyandırır. Önünde yığılan kitapların müellifleri onun birer neferidir.

Araştırmacı, elinde fener vazifesi gören ilmi feraziyenin aydınlattığı yollarda bu neferdir, bu askerleri sürükleyerek zaptetmek istediği ilim, ülkesine doğru ilerler ve karşılaştığı meçhuller ordusuna hücum eder. Bazen hezimet, bazen zafer kendisini çeşitli duygulara sürükler.

Saat altı olup da kütüphanenin çıkış zili çaldığı zaman, bazen yenilmenin yeisi içinde omuzları düşük, başı öne eğik bir hâlde kapıdaki memurun önünden geçer. Bazen da bu memura numarasını uzatırken ve çantasını muayene ettirirken zaferin gururu ile göğsü gerilmekte, gözleri parıldamaktadır.

Bu sevinçler, bu yeisler günün birinde bir kitap hâline gelir ve onun vasıtası ile binlerce, yüz binlerce diğer insan araştırmacının macerasına, heyecanları iştirak etmiş olur.

Adile AYDA / Paris Kütüphaneleri

Yazarın kitaplar hakkındaki düşüncelerine katılıyor musunuz? Niçin

ANLAMA YORUMLAMA

- 1- Yazar Gazi'yi niçin görmeye gidiyor?
- 2- Ahmet Haşim fıkrasında nasıl bir Mustafa Kemal portresi çiziyor?
- 3- Yazıdaki giriş gelişme ve sonuç paragrafını gösteriniz.
- 4- Okuduğunuz "Gazi" adlı fıkranın ana fikri nedir?

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- 1- Okuduğunuz öğretici metin örnekleri hangi düşünce çevresinde yazılmıştır?
- 2- Cumhuriyet Döneminde yazılmış metinlerdeki sözcüklerle önceki dönemlerde yazılmış olanlar arasındaki farklılıkları belirlemeye çalışınız.
- 3- Üniteye yer alan metinlerin duruluk ve akıcılık yönlerinden özelliklerini açıklayınız.
- 4- Metinlerdeki gündelik hayata yönelik sözcüklerin kullanılma nedenlerini bulunuz.
- 5- Bu üniteye karşılaştığımız metinlerin dil özellikleri nelerdir?
- 6- Metinlerin hangi gelenek içinde yazıldığını açıklayınız.
- 7- Okuduğunuz metinlerin edebî özelliklerini bulunuz.
- 8- Cumhuriyet Dönemine ait deneme, makale, gezi yazısı, hatıra ve fıkra türü metinleri karşılaştırınız.

MUSTAFA KEMAL İZMİR'DE

Şimdi Salih Efe, savaştayken hücumla kalktıkları zaman nasıl koşuyorsa, öyle koşuyordu. Ama soluğu kesiliyordu.

"Deniz, Kordonboyu, uzak mı daha?" Önünden koşan orta yaşlı bir adam:

"Çıktık, vardık işte..." karşılığını verdi. Gençler, uzaklaşmışlardı çoktan. Sahile çıktığında efe durdu. Derin derin nefes aldı. Artık koşamayacağını anlamıştı. Karşıda, beyaz mermer bir konağın önünde halk kaynaşıyordu. Salih Efe'nin aklı fikri karıştı. Yüreği hızlı hızlı vurmaya başladı. Gözlerini bir denize, körfeze çevirdi, bir de boydan boya Kordonboyu'nun evlerine. İzmir'in üstünde duman bulutları vardı...

Salih; telâşlı, zihni karışmış, heyecan içinde ayaklarını sürüyerek, nefes nefese, halkın toplandığı mermer beyaz konağa doğru yürümeye başladı. Gözleri yaşlı yaşlıydı: İzmir'e kavuşmuştu. Kemal Paşa'ya kavuşmuştu. Bunca yıl, vatan için beraber döğüştüğü başkumandanını görecek. Kalabalığa yaklaştıkça, tıkanacak gibi oluyordu. Sonunda kalabalığa karıştı. Fakat bir türlü mermer konağın merdivenlerine yaklaşamıyordu. Erkek, kadın, çoluk çocuk, ihtiyar, genç omuz omuzay-dı. Herkes, Kemal Paşa'yı görebilmek için neredeyse birbirinin omzuna, sırtına çıkacaktı. Kadınlar, baş Örtülü kadınlar, fesli, kalpaklı erkekler, öylece onu görebilmek için çırpınıyor, görebilenler, öne çıkabilenler yaşlı gözlerle onu seyrediyordu:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları Başkumandanı, Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, karşısındaki milleti ile sakin sakin konuşuyordu. Arkasında, yanında birkaç kumandan daha vardı. Yaverleri, konağın merdivenlerinde duruyordu. Hâlinde, görünüşünde hiç de öyle müşir (mareşal) azameti yoktu: Kalpağım sol kaşına biraz yıkılmış, sırtına nefli bir avcı ceketi giymişti. Genç yüzü canlı, pembe pembe, mavi gözleri ışıl ısıldı. Sevgiyle karşısındaki kalabalığa bakıyordu, ağır ağır konuşuyordu. Salih, bir aralıktan, iki kişinin başının arasından bunu görünce dayanamadı. Elindeki bastonu yere attı. Kalpağını düzeltti. Sakalını sıvazladı:

"Ey ahali! Yol verin, koyuverin beni, Gazi Paşa'mn elini öpeyim!" diye bağırdı. Kalabalık, dönüp ona baktı. Yol açtılar. Salih Efe, kendisini Mustafa Kemal'in önünde buldu. Birdenbire ne yapacağını, ne edeceğini şaşırılmıştı, Sakalının tellerine varıncaya dek her yanını bir titreme aldı. Yüzü bembeyaz olmuştu. Paşa, ona gülümseyerek bakıyordu, Salih, sağ elini, titreyen parmaklarını onun omzuna koydu. Arkasını okşadı:

"Mustafa Kemal sen misin?" diyebilirdi. Paşa, genç yüzünü büsbütün aydınlatan bir gülümseme ile karşılık verdi:

"Benim."

Salih Efe, kendisini biraz toparlamıştı:

"İyi doğuştun oğul."

Mustafa Kemal karşılık verdi:

"İyi doğuştuk baba!"

Mustafa Kemal'in gözleri, bu sözleri söyledikten sonra, Salih'in yüzünden karşısındaki halka dönmüştü. Salih Efe'ye, milletine bir zaman ışıltı baktı. Milleti de onu sevgiyle, saygıyla seyrediyordu.

Gazi Paşa, konağın merdivenlerini çıkmış, millet işlerini görmeye gitmişti. Salih Efe'nin dizlerinin bağı hâlâ çözüktü. Yerden bastonunu almış, gelmiş, kaldırımın kenarına oturmuştu. Halk dağılıyordu yavaş yavaş ama, yeni yeni insanlar koşuşuyordu sağdan soldan paşayı görmek için.

Efe, uzun uzun denize baktı. Sonra yaşlı gözlerini kaldırdı, yine uzun uzun, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın oturduğu konağın balkonunda dalgalanan ay-yıldızlı bayrağı, bayrağını seyretti.

Samim KOCAGÖZ

Doludizgin

ÖZET

Yazarların dilediklerini konularda kişisel görüşlerini okurlarıyla sohbet eder gibi yansıttıkları düşünce yazılarına “deneme” denir. Konu seçimi, özellikle içten anlatım, kesin yargılara ulaşma bu yazı türünün en belirgin özellikleridir. Batıda 17. yüzyılda ayrı bir yazı türü olarak daha belirgin bir özellik ve önem kazanmıştır. Edebiyatımızda son yıllarda büyük gelişme gösteren deneme türüne önemli katkılarda bulunan yazarlarımız arasında Suut Kemal Yetkin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nurullah Ataç, Orhan Burian, Sabahattin Eyuboğlu, Melih Cevdet Anday, Vedat Günyol, Salâh Birsell, Nermi Uygur ve Adnan Binyazar’ı sayabiliriz.

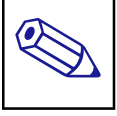
Gazete ve dergilerde sıkça yer alan bir görüşü açıklamak, bir düşüncüyü belirtmek veya desteklemek için yazılan ve bir bütünlük gösteren düz yazılara “makale” denir. Bilgilendirme, herhangi bir konuda düşünce ve görüş belirtme amacıyla yazılır. Temel ögesi düşünce olan makalenin yapısı iddia ve ispat düzlemi içinde gelişir. Yazar öne sürdüğü düşüncüyü açıklar, kanıtlamaya çalışır. Ele alınıp işlenen konulara göre makaleler kendi içinde çeşitlendirilir. Köşe yazısı da makale gibi öğretme, bilgilendirme amacına yönelik bir düşünce yazısıdır. Makale türünde yazıların kaleme alınışı Türkçe gazete ve dergilerin çıkmasıyla başlamıştır. Edebiyatımızda ilk makale yazarları arasında başta Şinasi olmak üzere Namık Kemal, Recizade Mahmut Ekrem ve Ahmet Mithat Efendi’yi gösterebiliriz.

Bir yazarın gezip gördüğü yerlerle ilgili gözlem ve izlenimlerini anlatan yazı türüne “gezi yazısı” denir. Gezi yazıları genellikle gezilen yerlerin doğal durumunu, fiziki koşullarını ve insanların toplumsal ve kültürel özelliklerini de kapsadığı için okurların genel kültürlerini artırmada çok etkilidir. Gezi yazıları ele alınan konular ve verilen ayrıntılı bilgiler nedeniyle tarihçilerin, toplumbilimcilerin ve insanbilim (antropoloji) uzmanlarının da ilgisini çeker. Bu yönüyle gezi yazıları gelecek kuşaklar için tarihî bir belge niteliği taşır. Edebiyatta gezi türünün eski çağlara kadar varan uzun bir geçmişi vardır. Bizim edebiyatımızda gezi kitaplarının yazılmasına 16. yüzyılda başlanmıştır. Bu türde ilk eser veren yazarlarımız arasında Seydi Ali Reis, Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi ve Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi’yi sayabiliriz. Özellikle 1908’den başlayarak gezi yazılarının çoğaldığını görürüz. Bu dönemin önde gelen gezi yazarlarından birisi Cenap Şahabettin’dir. Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında bu türde eser verenlerin başında Falih Rıfki Atay gelir. Gezi yazılarıyla gezi röportajlarını karıştırmamak gerekir. Gezi röportajları sorunları tanıtmaya yöneliktir. Gezi yazılarına yazarı etkileyen yönleri içerir.

İnsan hayatının önemli bir parçasını oluşturan anılar büyük önem taşır ve edebiyat türlerinin en yaygın olanlarından biridir. Geçmiş anılar oluşturur. Bir insanın kendi başından geçenleri ya da tanık olduğu olayları anlattığı esere anı diyoruz. Kısacası anı yaşanmış olayları anlatan yazı türüdür. İnsan anılar aracılığıyla geçmişini yeniden yaşar. Anı yazıları içtenlik ve gerçekler üzerine kurulur. Anılar aynı zamanda kişilerin yaşadıkları dönemin toplumsal durumuna, kültürel özelliklerine ilişkin önemli gözlem ve bilgileri de içerir. Bu yüzden anılar tarihin, kültür ve sanatın çeşitli yönlerine ışık

tutar. Anı ile günlük farklı türlerdir. Anı türü 16. yüzyıldan sonra büyük gelişme göstermiştir. Türk edebiyatı anı eserleri bakımından oldukça zengindir. Cumhuriyet Döneminde çok sayıda anı eseri ile karşılarız.

Fıkra, gazete ve dergilerde sıkça rastladığımız yazı türlerindedir. Genellikle güncel konuları çeşitli yönlerden inceleyip yorumlayan başlıklı, kısa düz yazılara “fıkra” denir. Fıkranın bir yazı türü olarak gelişmesi gazeteciliğin ve dergiciliğin başlaması ve gelişmesiyle ilişkilidir. Türk edebiyatında fıkra türünde yazıların kaleme alınışı Türkçe gazete ve dergilerin çıkışıyla başlamıştır. Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati dönemlerinde de yazarlarımız çalıştıkları gazete ve dergilere birçok fıkra yazmışlardır. Cumhuriyet Döneminde 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra okur yazar sayısının artışı okuyucu ilgilerinin çeşitlenmesi üzerine her konuda fıkra yayımlanmaya başlamıştır.

TEST II

1. Denemeyle sınırı en çok kesişen yazı türü aşağıdakilerden hangisidir?
 - A. Gezi yazısı
 - B. Eleştiri
 - C. Mektup
 - D. Günlük
2. Aşağıdakilerden hangisi denemecinin tutumuyla **bağdaşmaz**?
 - A. Alay
 - B. Nesnellik
 - C. İçtenlik
 - D. Açıksözlülük
3. Batı'da deneme türünde eser veren en ünlü yazar kimdir?
 - A. Andre Gide
 - B. Albert Camus
 - C. Alain
 - D. Montaigne
4. Aşağıdaki yazarlardan hangisi deneme yazarı **sayılmaz**?
 - A. Nurullah Ataç
 - B. Ahmet Hamdi Tanpınar
 - C. Suut Kemal Yetkin
 - D. Cahit Sıtkı Tarancı
5. Aşağıdaki belirtilen özelliklerden hangisi deneme türünün özellikleri arasında sayılır?
 - A. Öğretici olması
 - B. Belge ve kanıtlara dayanma
 - C. Konunun sınırlı oluşu
 - D. Yaratıcılığa önem verilmesi
6. Aşağıdaki yargıların hangisi makale türü için **söylenemez**?
 - A. Söz oyunlarından kaçınılır
 - B. Açıklayıcı anlatım biçimi hakimdir
 - C. Düşünceyi geliştirmenin farklı yollarını kullanır
 - D. Orta uzunlukta bir yazıdır

7. Makale ve fıkra yazarlığı nasıl başlamıştır?
- A. Roman ve hikâyenin gelişmesiyle
 B. Okuma ve yazmanın yaygınlaşmasıyla
 C. Ülkeler arasında haberleşmenin başlamasıyla
 D. Gazete ve dergilerin ortaya çıkmasıyla
8. Gazetenin ilk sayfasında ve genellikle ilk sütunda yayımlanan makalelere ne ad verilir?
- A. Başmakale
 B. Köşe yazısı
 C. Gazete fıkrası
 D. Toplumsal makale
9. Türk edebiyatında makale türünde ilk yazıyı hangi yazarımız yazmıştır?
- A. Ziya Paşa
 B. Abdullah Cevdet
 C. İbrahim Şinasi
 D. Abdülhak Şinasi Hisar
10. Tanzimat Döneminde hangi yazarımız makalelerinde sürekli olarak “vatan”, “millet”, “hürriyet” temalarını işlemiştir?
- A. Namık Kemal
 B. Recaizade Ekrem
 C. Tevfik Fikret
 D. Ebüzziya Tevfik
11. Gezi yazıları konu ve anlatım özellikleri bakımından başka hangi yazı türleriyle benzerlik gösterir?
- A. Fıkra
 B. Makale
 C. Eleştiri
 D. Röportaj
12. Aşağıdaki eserlerden hangisi yurt içi gezi yazılarına bir örnek olabilir?
- A. Kitab-ı Bahriye/Piri Reis
 B. Anadolu Notları/Reşat Nuri Güntekin
 C. Tuna’dan Batıya/İ.H.Sevük
 D. Uzakname/Mehmet Yaşın

13. “Taymis Kıyıları”, “Hind”, “Denizaşırı” gibi kitaplarıyla gezi türünde değerli eserler vermiş yazarımız kimdir?
- A. Sadri Ertem
B. Cenap Şahabettin
C. Falih Rıfkı Atay
D. Faik Sabri Duran
14. Gezi yazılarının doğuşunda aşağıdakilerden hangisi daha önemli bir etkindir?
- A. Ekonomik nedenler
B. Ticari ilişkiler
C. Hac ziyaretleri
D. Bilme ve görme merakı
15. Bir gezi yazısının değerli sayılabilmesi hangi niteliklerin bulunmasına bağlıdır?
- A. İnsanların iç dünyasını yansıtmak
B. Sağlam gözlemlere dayanmak
C. Renkli ve sürükleyici bir dil kullanmış olmak
D. Yukarıda yazılı tüm nitelikleri kapsamış olmak
16. Aşağıdakilerden hangisi, anı yazmanın nedenleri arasında **yer almaz**?
- A. Yazma alışkanlığı içinde bulunmak
B. Gelecekle ilgili tasarıları ortaya koymak
C. Birlikte yaşadığı kişileri tanıtmak
D. Gelecek kuşaklara uyarılarda bulunmak
17. Anı türünde Türk edebiyatının en önemli eseri hangisidir?
- A. Falaka
B. Babürname
C. Kırk Yıl
D. Şecere-i Türkî
18. Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan “Türkün Ateşle İmtihanı” adlı anı kitabının yazarı kimdir?
- A. Ahmet Rasim
B. Halide Edip Adıvar
C. Halit Ziya Uşaklıgil
D. Yakup Kadri Karaosmanoğlu

19. Anıyla özyaşam öyküsünü birbirinden ayıran yön aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Dönemi ve yaşamı öne çıkarma
- B. Geçmişle ilgili olma
- C. Değişik anlatım biçimlerini kullanma
- D. Birinci kişili anlatım

20. Anılarla günlükler arasında ortak olmayan yön aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Bir yaşam ya da dönem için belge oluşturmaları
- B. Geçmişe sıkı sıkıya bağlanma
- C. Bir kişinin yaşamıyla sınırlı olması
- D. Gözlemlerle birlikte başka verilerden yararlanma

21. Aşağıdaki yazarlar arasında hangisini fıkra türünün temsilcisi olarak **sayamayız?**

- A. Yusuf Ziya Ortaç
- B. Falih Rıfkı Atay
- C. Peyami Safa
- D. Ömer Seyfettin

